

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Štěpán Petr

První křížová výprava pohledem východu

The First Crusade from the Perspective of the East

Praha 2014

vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Picková, CSc.

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí mé práce doc. PhDr. Daně Pickové, CSc. za nadmíru trpělivé vedení, podporu a cenné a podnětné rady, které mi poskytovala během vypracování této bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. srpna 2014

.....

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá obrazem první křížové výpravy a jejích účastníků zobrazovaným prameny východní provenience. Soustředí se především na dílo *Alexias* a na osobnost a motivace jeho autorky, Anny Komnény. Zkoumá její pohled v kontextu situace byzantské říše a celkových vztahů západu a východu na počátku období křížových výprav.

Abstract

The present thesis deals with the image of the First Crusade and its participants portrayed by sources of eastern origin. It focuses mainly on *Alexias* and the personality and motivation of its author Anna Komnene. It studies her point of view in the context of situation of Byzantine Empire and general relations between the west and the east in the beginning of the era of Crusades.

Klíčová slova

první křížová výprava, Anna Komnéna, Alexias, Bohemund z Tarentu, Alexios I.

Key Words

the First Crusade, Anna Komnene, Alexias, Bohemond of Taranto, Alexios I.

Obsah

Úvod.....	6
1. Vztahy Východu a Západu před první křížovou výpravou	10
2. Anna Komnéna a <i>Alexias</i>	19
3. Průběh první křížové výpravy pohledem východních pramenů	26
Závěr	43
Použité prameny	45
Použitá literatura	46

Úvod

Období první křížové výpravy bylo po dlouhé době časem významného střetávání západní a východní křesťanské civilizace. Přestože oba kulturní okruhy čerpaly do jisté míry ze stejných civilizačních základů, křesťanství a odkazu římské říše, stály už na konci 11. století ve značném vzájemném odcizení. K určitým kontaktům mezi Východem a Západem docházelo vždy, první křížová výprava však přinesla zcela novou intenzitu vzájemných vztahů. Náš pohled na tažení křížáků do Svaté země je jistou měrou formován pohledem autorů křížáckých kronik, který je doplněn o informace pramenů východní provenience. Cílem mé bakalářské práce je analýza pohledu autorů východních pramenů na první křížovou výpravu a zmapování jejich názorů na cizorodý prvek, který v podobě jejich účastníků vstoupil do dějin východního Středomoří.

Práce je rozdělena do tří kapitol. V první z nich shrnuji postupné odcizení západního a východního křesťanského světa, ke kterému došlo ve staletích předcházejících vzniku křížového hnutí. Soustředím se při tom na oblasti vzájemných kontaktů, které znamenaly příležitost k opětovnému sblížení, i konflikty, které vedly k prohloubení vzájemného nepochopení. Zabývám se také situací byzantské říše ve druhé polovině 11. století a okolnostmi, jež přiměly císaře Alexia I., aby se s žádostí o vojenskou pomoc obrátil právě na západ. Druhou kapitolu věnuji životu a dílu Anny Komnény, jejíž historická práce je nejvýznamnějším zdrojem informací o pohledu obyvatel východního Středomoří na příchodí účastníky první křížové výpravy. Rozebírám její vztah k otci, který je hlavním hrdinou jejího díla, a k ostatním příslušníkům vládnoucího rodu, její postavení na konstantinopolském dvoře. Věnuji se její znalosti děl klasické řecké literatury a vlivu, který měli na její spis ostatní byzantští historikové. Tématem třetí kapitoly je samotný průběh tažení křížáků ke Svatému hrobu nahlížený autory východních pramenů. Jejich pohled srovnávám s pohledem autorů křížáckých kronik a jiných západních pramenů. Názory obou táborů konfrontuji se současnými závěry historického bádání.

Latinských kronikářů, kteří se ve svých dílech zabývali první křížovou výpravou, je poměrně mnoho. Část z nich se tažení do Svaté země přímo zúčastnila, ti ostatní potom často čerpali z jejich zápisů. Fulcher z Chartres, autor spisu *Historia Hierosolymitana*,¹ byl přítomen už vyhlášení křížové výpravy na koncilu v Clermontu. Fulcher byl nejprve členem doprovodu Štěpána z Blois, později se stal kaplanem Balduina z Boulogne. Raymonda

¹ Fulcher z Chartres, *Historia Hierosolymitana*, in: *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, ed. Hagenmeyer, H., Heidelberg 1913.

z Toulouse doprovázel do Jeruzaléma Raymond z Aguilers, který své zkušenosti sepsal v díle nazvaném *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*.² Albert Cách se tažení na východ přímo nepodílel, při psaní své kroniky³ nejspíš čerpal z vyprávění těch, kteří tak učinili. Přímým svědkem událostí spojených s postupem křížové výpravy byl i neznámý autor spisu *Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum*.⁴ Převážnou část tažení strávil v doprovodu Bohemunda Tarentského, jeho dílo tuto skutečnost do značné míry odráží. *Gesta Francorum* byla významným zdrojem informací pro autory pozdějších křížáckých kronik, čerpali z nich Robert Mnich,⁵ Baldric z Dol⁶ i Ekkerhard z Aury.⁷ Guibert, opat z Nogentu a autor díla *Gesta dei per Francos*,⁸ měl kromě *Gesta Francorum* k dispozici nejspíš i kroniku Fulchera z Chartres. Naopak Radulf z Caen, který sepsal *Gesta Tancredi*,⁹ *Gesta Francorum*, zdá se, nikdy nečetl.

Mezi prameny východní provenience vyniká svým stylem, jazykem i výpovědní hodnotou *Alexias* Anny Komnény. Jedná se o jedno z nejvýznamnějších děl byzantské historiografie a vzhledem k postavení jeho autorky také o mimořádně informačně cenný pramen k vládě Alexia I. a událostem spojených s první křížovou výpravou. Díky práci profesorky Růženy Dostálové je dílo Anny Komnény pod názvem *Paměti byzantské princezny*¹⁰ k dispozici v českém překladu. Ve své práci jsem čerpal z původního řeckého textu v edici Augusta Reifferscheida.¹¹ Citované pasáže textu *Alexiady*, které ve své práci uvádím, jsem ovšem překládal s přihlédnutím k překladu profesorky Dostálové. Zprávy o první křížové výpravě poskytuje také arménská kronika Matouše z Edessy. O jeho osobě je známé jen to, co sám uvedl ve svém spise. Byl mnichem, pocházel z Edessy a vzhledem

² Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, in: *RHC Occ.*, sv. 3, ed. Beugnot, A. A., Paris 1866.

³ Albert z Cách, *Historia Hierosolymitanae expeditionis*, Albert of Aix [online].[cit. 2014-08-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/albertofaix.html>>.

⁴ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum*, *Gesta Francorum* [online].[cit. 2014-08-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum.html>> .

⁵ Robert Mnich, *Historia Hierosolymitana*, in: *RHC Occ.*, sv. 3, ed. Beugnot, A. A., Paris 1866.

⁶ Baldric z Dol, *Historiae Hierosolymitanae*, in: *RHC Occ.*, sv. 4, ed. Beugnot, A. A., Paris 1879.

⁷ Ekkerhard z Aury, *Hierosolymita*, in: *RHC Occ.*, sv. 5, ed. Beugnot, A. A., Paris 1895.

⁸ Guibert z Nogentu, *Gesta Dei per Francos*, in: *Venerabilis Guiberti Abbatis Sanctae Mariae de Novigento Opera Omnia*, PL 156, ed. Migne, J. P., Paris 1853.

⁹ Radulf z Caen, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana*, Raoulf of Caen: *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana* [online].[cit. 2014-08-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/raoul.html>>.

¹⁰ DOSTÁLOVÁ, R., *Paměti byzantské princezny*, Praha 1996.

¹¹ Anna Komnéna, *Alexias*, in: *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, CSHB 2, ed. Reifferscheid, A., Bonn 1878.

k tomu, že jeho kronika končí rokem 1136, zemřel patrně někdy po tomto datu. Sám nejspíš nebyl svědkem tažení křižáků arménským územím, informace o křížové výpravě získával od pamětníků. Přestože části Matoušova textu v původním jazyce jsou dostupné v arménském svazku francouzské edice *Recueil des historiens des croisades*,¹² pracoval jsem s anglickým překladem Ary Edmonda Dostouriana.¹³ Úplnost východního pohledu na první křížovou výpravu doplňuje Dokonalá historie mosulského autora Alího Ibn al-Athíra, jehož život ovšem od událostí první křížové výpravy dělilo téměř století. Al-Athír se osobně účastnil Saladinova tažení do Sýrie, těžiště jeho kroniky tedy leží spíše v pozdějších dějinách křížových výprav. Úryvky jeho kroniky v češtině jsou k dispozici ve svazku *Křížové výpravy očima arabských kronikářů* od italského historika Francesca Gabrieliho.¹⁴ Cenným pramenem, který zprostředkovává západní i východní pohled na tehdejší události, jsou dopisy z období první křížové výpravy, které v edici *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088 – 1100*¹⁵ uspořádal Heinrich Hagenmeyer.

Vzhledem k přirozené atraktivitě tématu je množství prací zabývajících se obdobím křížových výprav nesmírné. Ve světové historiografii platí za základní dílo *A History of the Crusades* Stevena Runcimana.¹⁶ O první křížové výpravě pojednává jeho první svazek. V českém prostředí má obdobné postavení kniha manželů Hrochových *Křižáci v Levantě*,¹⁷ kterou doplňují české překlady částí pramenů ke křížovým výpravám v práci Věry Hrochové *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*.¹⁸ Z dlouhého výčtu dalších prací věnovaných křížovým výpravám lze zmínit knihu Christophera Tyermana, která vyšla i v českém překladu,¹⁹ nebo starší rozsáhlou práci okruhu autorů z univerzity ve Wisconsinu *A History of the Crusades*.²⁰ Svěží pohled na téma první křížové výpravy s důrazem na roli byzantské říše přinesl Peter Frankopan v knize *The First Crusade: The Call from the East*.²¹ Frankopan se snaží nahlédnout vztahy mezi křižáky a byzantským císařem novým způsobem a překonává při tom mnohé stereotypy. Jeho neotřelé závěry mi při zpracovávání tématu dodaly řadu

¹² *Extraits de la chronique de Mathieu d'Édesse*, in: *RHC Arm*, sv. 1, ed. Beugnot, A. A., Paris 1869.

¹³ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, Lanham-London 1993.

¹⁴ Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, in: GABRIELI, F., *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, Praha 2010.

¹⁵ HAGENMEYER, H., *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, Innsbruck 1901.

¹⁶ RUNCIMAN, S., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Crusade*, Cambridge 1951.

¹⁷ HROCHOVÁ, V. - HROCH, M., *Křižáci v Levantě*, Praha 1975.

¹⁸ HROCHOVÁ, V., *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, Praha 1982.

¹⁹ TYERMAN, Ch., *Svaté války: Dějiny křížových výprav*, Praha 2012.

²⁰ SETTON, K. M. a kol., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Hundred Years*, Philadelphia 1958.

²¹ FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, London 2013.

podnětů. Křížové výpravy ve vztahu k byzantské říši zkoumá Jonathan Harris v knize *Byzantium and the Crusades*,²² otázky první křížové výpravy se v tomto směru dotýká i Ralph-Johannes Lilie a jeho *Byzantium and the Crusader States 1096-1204*.²³ Velice nápomocny mi byli i mnohé z příspěvků ve sborníku *The Crusaders from the perspective of Byzantium and the Muslim World*²⁴ vydaném v Dumbarton Oaks.

Pro studium života a díla Anny Komnény je stále nepostradatelná monografie *Anna Comnena: A Study*²⁵ od Georginy Buckler z roku 1929. Buckler se v ní věnuje postavě Anny Komnény z mnoha různých hledisek. Zabývá se faktory, které formovaly její charakter, zkoumá zázemí, které jí poskytovalo rodinné prostředí komnenovského dvora. Podrobně rozebírá vzdělání, které bylo Anně v Konstantinopoli poskytnuto. *Alexiadu* nahlíží nejen jako historické dílo komnenovského období, umisťuje ji do kontextu byzantské a řecké vzdělanosti. Věnuje se jejímu stylu a jazyku, zkoumá slovník, který Anna při jejím psaní užila. Novějším příspěvkem k tématu díla Anny Komnény je sborník *Anna Komnene and Her Times*,²⁶ který bádání Georginy Buckler doplňuje a rozšiřuje o nová témata. Obzvláště podnětné jsou zejména příspěvky Diethera R. *Rheinsche Women's Literature in Byzantium? – The Case of Anna Komnene*²⁷ a Jakova Ljubarského *Why Is the Alexiad a Masterpiece of Byzantine Literature?*,²⁸ který se věnuje významu *Alexiady* v rámci byzantské historiografie. Vztahu Anny Komnény k západním rytířům se ve sborníku *Byzantium and its Neighbours from the mid 9th till the 12th Centuries* věnuje Ralph-Johannes Lilie.²⁹ Tématem *Alexiady* ve vztahu k událostem první křížové výpravy je věnován i článek Johna France *Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade*.³⁰

²² HARRIS, J., *Byzantium and the Crusades*, London – New York 2003.

²³ LILIE, R.-J., *Byzantium and the Crusader States 1096-1204*, Oxford 1993.

²⁴ LAIOU, A. E. - MOTTAHEDEH, R. P., (ed.), *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Dumbarton Oaks, 2001.

²⁵ BUCKLER, G., *Anna Comnena: A Study*, London 1929.

²⁶ GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000.

²⁷ RHEINSCH, D. A., *Women's Literature in Byzantium? – The Case of Anna Komnene*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000.

²⁸ LJUBARSKIJ, J., *Why Is the Alexiad a Masterpiece of Byzantine Literature?*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000.

²⁹ LILIE, R.-J., *Anna Komnene und die Lateiner*, in: VAVŘÍNEK, V. (ed.), *Byzantium and its Neighbours from the mid 9th till the 12th Centuries*, Praha 1993.

³⁰ FRANCE, J., *Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade*, in: *Reading Medieval Studies*, sv. 10 (1984).

1. Vztahy Východu a Západu před první křížovou výpravou

Rozdíly mezi západní a východní částí římské říše panovaly už v období antiky. Helenizovaný Východ se od latinského Západu lišil vždy. Od 5. století se však postupně začalo vytrácet vzájemné porozumění s tím, jak mizela znalost řečtiny na Západě a latiny na Východě. Zatímco západořímská říše padla a na jejím území začaly vznikat nové barbarské státy, ve východořímské říši zvítězil vliv řecké civilizace v její křesťanské podobě.³¹ S výjimkou Justiniánova pokusu o *renovatio imperii* se navíc od 7. století pozornost byzantských císařů obracela spíše než na Západ k východní hranici ohrožované nejprve Peršany a poté Araby.

Odlišný vývoj Východu a Západu se nutně projevoval také ve sféře křesťanského náboženství. Kromě záležitostí církevně praktických, jako byl například problém manželství kněží či užívání nekvašeného chleba, se jednalo i o dogmatické otázky. Nejvýznamnější z nich byl spor o tzv. *filioque*, pře o formulaci původu Ducha Svatého ve vyznání víry, či spíše o to, zda je vůbec možné měnit formulaci vyznání víry, schválenou církevními koncily. Jednalo se však o zástupné problémy v mocenském sporu konstantinopolského patriarchy a papeže. Římský biskup si jako hlava západního křesťanstva nárokoval nejen nadvládu nad světskými panovníky, ale na základě nástupnictví po svatém Petrovi také vedoucí postavení v církvi, což nutně naráželo na ambice patriarchy. Tak tomu bylo i v případě schismatu, kdy se v 9. století navzájem exkomunikovali papež Mikuláš I. a patriarcha Fótios.³² Jádrem sporu byl kromě snahy Mikuláše I. o prosazení papežského primátu boj o církevní jurisdikci nad oblastmi jižní Itálie a Sicílií, které patriarchátu přičkl císař León III. o století dříve. Rozkol byl urovnán za pontifikátu Jana VIII., Fótiovo schisma však předznamenalo budoucí spory a nepochopení. Jiným projevem soupeření Říma a Konstantinopole byly střety v misijní činnosti ve střední a jihovýchodní Evropě. Byzanc byla v této oblasti nejaktivnější právě v době Fótiova patriarchátu.

³¹ Nástup řecko-křesťanské civilizace ve východořímské říši dobře ilustruje vstup řečtiny do oblasti státní správy. Od roku 629 se tak císař už neoznačuje titulem *imperator*, ale řeckým *basileus* (βασιλεύς). DOSTÁLOVÁ, R., *Byzantská vzdělanost*, Praha 2003, s. 55.

³² Mikuláš I. využil rozporů mezi byzantskými biskupy, z nichž část stála na straně Fótiova sesazeného předchůdce Ignatia, a také skutečnosti, že Fótios byl před svým dosazením do úřadu patriarchy laikem bez jakéhokoli svěcení. Roku 863 Mikuláš exkomunikoval konstantinopolského patriarchu, Fótios exkomunikoval Mikuláše roku 867. DVORNÍK, F., *Fotiovo schizma: Historie a legenda*, Olomouc 2008.

Postupný nárůst sebevědomí světských vládců Západu našel na začátku 9. století svůj výraz v obnovení západního císařství. Z byzantského pohledu měl ale právo na užívání císařské hodnosti jen konstantinopolský panovník. Po dlouhých jednáních a pod tlakem Franků v severní Itálii nakonec Michaél I. roku 812 císařský titul Karla Velikého uznal, nicméně pouze pro jeho osobu, jeho následníci byli na Východě dále nazýváni králi.³³ Navíc mělo jít pouze o titul *císaře*, nikoli *císaře Římanů*.³⁴ V době císařské korunovace Karla Velikého v Byzanci vládla žena, což dalo vzniknout neúspěšným plánům na obnovení univerzální říše prostřednictvím Karlova sňatku s císařovnou Irenou.³⁵ Po rozdělení franské říše se císařská myšlenka na Západě dočkala vzkříšení v době saské dynastie Otonů. Ota I. využil nepřehledné situace v Itálii a výměnou za pomoc papeži Janu XII. tísněnému Berengarem Ivrejským³⁶ získal roku 962 císařskou korunu. Krátce poté vyslal do Konstantinopole Liutpranda z Cremony, aby byzantského císaře požádal o ruku v purpuru zrozené princezny pro svého syna. Jako věno měla do manželství přinést byzantské državy v Itálii. Takové požadavky byly v Byzanci ostře odmítnuty, nakonec byl ale dohodnut kompromis a Ota II. se na jaře roku 972 oženil s neteří císaře Jana Tzimiska. Theofanó sice nebyla *porfyrogennéta*, ale její příbuzenství s makedonskou dynastií bylo možné odvodit díky Tzimiskově sňatku s dcerou Konstantina VII. Theodorou. Byzantská Itálie zůstala svatbou nedotčena. Theofanó se jako císařovna a také jako matka následníka trůnu podílela na šíření byzantského kulturního vlivu na dvoře císařů ze saské dynastie, který našel svůj výraz ve snaze Oty III. o obnovení římské říše³⁷. Kromě toho, že v rámci této snahy přesídlil do Říma, navázal jednání s císařem Basileiem II. v otázce dalšího sňatku. Jeho nevěstou měla být Zóé, dcera císařova bratra a spoluvládce Konstantina VIII.,³⁸ tentokrát už princezna zrozená v purpuru. Roku 1001 byla Zóé s Otou zasnoubena, ale než stačilo dojít ke svatbě, mladý císař podlehl malárii a zemřel.

³³ DOSTÁLOVÁ, R., *Byzantská vzdělanost*, s. 55.

³⁴ Byzantinci Karla Velikého titulovali pouze jako βασιλεύς a ne βασιλεύς τῶν Ῥωμαίων. ZÁSTĚROVÁ, B. a kol., *Dějiny Byzance*, s. 128.

³⁵ Karlova nabídka k sňatku dorazila do Konstantinopole roku 802, ze svatby ale nakonec sešlo, když byla Irena ještě v témže roce sesazena. HERRINOVÁ, J., *Ženy v purpuru*, Praha 2005, s. 151-152.

³⁶ Berengar byl ivrejským markrabětem a mezi lety 950-961 také italským králem.

³⁷ Blíže viz EICKHOFF, E., *Theophanu und der König: Otto III. und seine Welt*, Stuttgart 1996

³⁸ Vzhledem k tomu, že Basileios II. neměl žádné potomky a jeho bratr Konstantin pouze dcery, otevírala se opět možnost spojení obou císařství v jedno. ZÁSTĚROVÁ, B. a kol., *Dějiny Byzance*, s. 200.

Liutprand z Cremony, který dojednával sňatek Oty II. s Theofanó, pobýval v Konstantinopoli poprvé mezi léty 949-950³⁹ a jako jeden z mála západních učenců ovládajících řečtinu mohl být považován za znalce tamních poměrů. Ze svého druhého konstantinopolského pobytu v roce 968 zanechal zprávu,⁴⁰ která je zajímavým svědectvím o situaci v Byzanci za vlády Nikéfora Fóky,⁴¹ ale také ukázkou, jak hluboké odcizení mezi Východem a Západem už na konci 10. století panovalo. Kromě toho, že se Liutprand dočkal odmítavé a urážlivé odpovědi na Otovu žádost, bylo s ním zacházeno krajně podezřívavě. Podle svých slov byl držen v izolaci a dočkal se řady urážek a příkoří.⁴² Nelze se proto divit, že pro císaře a potažmo celou byzantskou společnost, kterou zprvu obdivoval pro její vzdělanost, nacházel jen slova pohrdání a odsudků. Císaře Nikéfora popisoval jako lstivého podvodníka a jeho dvořany jako měkká zženštilá stvoření a zahálčivé lháře.⁴³ Kliše, spojená s negativním obrazem Byzantinců, kterým je vyčítána hlavně proradnost a zbabělost, jsou v západních pramenech 11. století poměrně častým jevem.⁴⁴

Dokladem propasti mezi Východem a Západem a vyvrcholením vzájemného nedorozumění bylo církevní schisma z roku 1054. Opět byla otevřena témata jurisdikce nad jižní Itálií a uznání *filioque*, opět se proti sobě postavily silné a neústupné osobnosti. Tentokrát to byl patriarcha Michaél Kérularios a kardinál Humbert de Silva Candida. Kořeny roztržky je ale nutné hledat spíše ve vnitřní situaci západní a východní církve než ve věroučných rozdílech. Do Říma pronikaly stále výrazněji reformní myšlenky z Lotrinska a Cluny, které usilovaly o emancipaci církve na světské moci a posílení papežské autority. Přestože jejich nositelé usilovali o změny uvnitř západní církve, uplatňovali jejich zásady i vůči církvi na Východě. Součástí těchto snah o církevní jednotu byl pokus Říma podříditi si kostely na jihu Itálie, které podléhaly Konstantinopoli. Patriarcha Michaél zareagoval uzavřením konstantinopolských kostelů západního ritu, které sloužily členům varjažské gardy a italským kupcům. Ovšem i tento krok lze částečně vykládat jako pokus o dosažení církevní jednoty. Po nedávné anexi částí Arménie tím patriarcha ve snaze o integraci arménské a byzantské církve usiloval o vymýcení rozdílných zvyklostí, které v arménské církvi panovaly

³⁹ V době svého prvního pobytu působil v Konstantinopoli jako vyslanec ivrejského markraběte Berengara.

⁴⁰ Liutprand z Cremony, *Relatio de legatione Constantinopolitana ad Nicephorum Phocam*, in: *Scriptores rerum Germanicum in usum scholarum separatim editi 41: Liudprandi Opera*, MGH SS rer. Germ., ed. Becker, J., Hannover 1915.

⁴¹ HERRIN, J., *Byzantium, The Surprising Life of a Medieval Empire*, London 2008, s. 177.

⁴² Liutprand z Cremony, *Relatio de legatione Constantinopolitana*, s. 176.

⁴³ Liutprand z Cremony, *Relatio de legatione Constantinopolitana*, s. 204.

⁴⁴ DOSTÁLOVÁ, R., *Byzantská vzdělanost*, s. 56.

a které se zároveň shodovaly s těmi západními. Byzanc a Řím však měly společného nepřítele v podobě stále mocnějších jihoitalských Normanů, a proto papež ve snaze o vyřešení konfliktu vyslal do Konstantinopole poselstvo pod vedením kardinála Humberta. Jeho členové se však hned po příjezdu dostali do otevřeného sporu s patriarchou. Kérulariovi se papežův dopis, který s sebou přinášeli, nezdál dostatečně smířlivý, a proto odmítl poselstvo uznat. Po mnoha vznícených teologických debatách položili papežovi legáti na oltář chrámu Boží Moudrosti bulu, kterou patriarchu exkomunikovali, a z města odjeli. Pro vývoj vztahu Západu a Východu je příznačné, že mnohá nedorozumění, která k roztržce vedla, byla částečně zapříčiněna špatnými řecko-latinskými a latinsko-řeckými překlady dopisů, které si její aktéři vyměňovali. Přestože schisma nebylo v Byzanci chápáno jako zásadní ani jako konečné, další vývoj opětovné sblížení znemožnil.⁴⁵

V období, které bezprostředně následovalo, se šance na urovnání vztahů mezi Římem a Konstantinopolí značně snížila poté, co se papež stal v roce 1059 spojencem Normanů, kteří už představovali významnou sílu na jihu Apeninského poloostrova. První skupiny rytířů z Normandie sem začaly přicházet na počátku 11. století. Zkušení severofrancouzští válečníci brzy našli uplatnění jako žoldnéři ve službách místních drobných vládců, bojujících proti byzantské nadvládě, a po jejich porážce vedení tohoto boje sami převzali. V té době už na jihu Itálie sami drželi léna. Nejprve byli vazaly jihoitalských vévodů, roku 1047 jim držbu beneficíí potvrdil přímo císař Jindřich III. Robert Guiscard,⁴⁶ jedna z vůdčích osobností boje proti Byzanci, složil lenní slib papeži Mikulášovi II. současně s uzavřením spojení. Na oplátku od něj obdržel Apulii a Kalábrii, které byly stále částečně v byzantském držení, a arabskou Sicílii. V následujících letech postupně vytlačil byzantské síly z Kalábie a v dubnu 1071 dobyl Bari, poslední výspu Byzance v Itálii. Z dobrodruhů a námezdních bojovníků se tak během několika desítek let stala určující síla středomořské oblasti.

Území neztrácela Byzanc pouze na Apeninském poloostrově. Její východní hranice byla od poloviny 11. století pod stálým tlakem turkických nomádů ze Střední Asie. Klan Seldžuků, který stál v čele invaze turkického etnika na Blízký východ, budoval svou říši v oblasti někdejší Persie a jeho expanze směřovala dále do Sýrie a proti fátimovskému Egyptu. Útoky proti byzantské říši měly na svědomí kmeny podřízené seldžuckým sultánům pouze formálně. Dařilo se jim pronikat hluboko do byzantského vnitrozemí, podnikali tam ale

⁴⁵ Blíže viz RUNCIMAN, S., *The Eastern Schism: A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries*, Oxford 1955.

⁴⁶ Robert Guiscard (1015 – 1085) byl otcem Bohemunda Tarentského, účastníka první křížové výpravy, a Guye de Hauteville, který působil ve službách byzantského císaře Alexia I.

pouze kořistnické výpady. Města, která ležela mimo jejich trasy, zůstávala nedotčena. Situace se změnila po porážce vojska Rómana IV. Alp Arslanem u Mantzikertu v roce 1071. Destabilizace byzantské říše, zapříčiněná následujícími deset let trvající občanskou válkou, umožnila Turkům pronikat téměř nerušeně do oblasti Malé Asie a především nastalo se tu usazovat.⁴⁷ Nadvládu nad nimi se podařilo získat Sulejmanovi ibn Kutlumušovi,⁴⁸ který bez ohledu na seniora seldžuckého klanu Malikšáha vytvořil rozsáhlé panství v jižní a západní části poloostrova. Poté co dobyl Nikomédii a Nikaiu, kterou učinil svým sídelním městem, prohlásil se v červnu 1081 rúmským sultánem.⁴⁹ V centrální části Malé Asie se zhruba ve stejné době etablovala dynastie Danišmendovců. Zatímco rúmsští Seldžukové se opírali o podporu turkických kmenových vůdců a vytvořili monarchii podle vzoru Velkých Seldžuků, říše Danišmendovců⁵⁰ byla prvním a zároveň posledním státem bojovníků *ghazi*.⁵¹ Na jaře roku 1081, kdy další z řady revolt v byzantské říši vynesla na konstantinopolský trůn mladého⁵² Alexia Komnéna, ovládali Turci většinu území Malé Asie. Zbývalo pouze předmostí hlavního města a několik izolovaných oblastí stojících více či méně mimo císařovu kontrolu.⁵³

Byli to ovšem Normané, kdo v roce 1081 znamenal pro byzantskou říši nejaktuálnější hrozbu. Jejich expanze totiž neskončila ovládnutím jižní Itálie. Téměř současně s Alexiovým uchvácením trůnu se Robert Guiscard společně se svým synem Bohemundem Tarentským⁵⁴

⁴⁷ Někteří rebelové a pretendenti byzantského trůnu využívali turkických válečníků v boji proti stávajícímu císaři. Často je také přijímali jako posádky do podmaněných měst. Když revolta skončila neúspěchem, města už zůstala v tureckých rukou.

⁴⁸ Sulejman ibn Kutlumuš (zemřel r. 1086) byl otcem Kiliče Arslana, s jehož vojskem se křižáci střetli u Nikaie.

⁴⁹ KOROBEINKOV, D. A., *Raiders and Neighbours: The Turks (1040-1204)*, in: SHEPARD, J. (ed.), *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, Cambridge 2009, s. 707-708.

⁵⁰ Jméno jejího zakladatele, Danišmenda, v perštině znamená označení učence. Nejedná se tedy o osobní jméno. HOLT, P. M., *The Age of the Crusades: The Near East from the Eleventh Century to 1517*, London 1989, s. 169.

⁵¹ Jednalo se o bratrstva pohraničních bojovníků, ochránců islámu. HOLT, P. M., *The Age of the Crusades*, s. 169.

⁵² Podle Anny Komnény se Alexios I. narodil roku 1056, podle Ióanna Zónara už rok 1048. Jak však dodává Norwich, je lépe v tomto ohledu věřit Alexiově dceři. Na jaře roku 1081 by mu tedy bylo 24 nebo 25 let. NORWICH, J. J., *Byzantium: The Decline and Fall*, New York 1995, s. 4.

⁵³ Někdejší guvernér Chaldie, Theodóros Gabrás, který udržel vládu nad touto provincií, obklopenou Turky, a *kuropalates* Filaretos Vrachamios, který ovládal Kilíkii, Antiochii a Edessu, panovali na císaři prakticky nezávisle. TREADGOLD, W., *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford 1997, s. 614.

⁵⁴ Bohemund Tarentský (1058 – 1111) byl knížetem z Tarentu a výraznou postavou mezi veliteli stojícími v čele první křížové výpravy.

vyločil v Épeiru, ovládl Kerkyru a oblehl se svým vojskem Dyrrhachion,⁵⁵ ležící na začátku římské cesty, známé jako Via Egnatia. Robert plánoval tažení proti Byzancii už od roku 1078, kdy byl svržen Michaél VII., jehož syn se měl oženit s Robertovou dcerou.⁵⁶ Normanský útok byl o to nebezpečnější, že s sebou přivázeli také jakéhosi mnicha, kterého vydávali za svrženého císaře Michaéla. Alexiovi nezbylo než stáhnout veškeré síly z Malé Asie, a prakticky ji tak přenechat Turkům. Vzhledem k žalostné situaci byzantské armády byl také nucen najmout další turecké bojovníky. U Avlonu⁵⁷ však utrpěl od Bohemunda porážku těžší, než byl nezdár Rómanovy armády u Mantzikertu.⁵⁸ Normanům se naskytla možnost rychlého postupu a jejich vojska brzy stála před Soluní a thesalskou Larissou. Mnohem úspěšnější, než na bitevním poli, byl byzantský císař v diplomacii. Významnou pomoc v boji proti Normanům představovalo loďstvo Benátčanů, jejichž pozice na Jadranu a v Dalmácii se normanský postup také dotýkal. Úzké vztahy s Benátkami pěstovali byzantští císaři od dob Basileia II., který v roce 992 vydal nařízení, zvýhodňující benátské kupce oproti konkurenci z Amalfi. Jejich účast v boji proti Guiscardovi však byla draze vykoupena rozsáhlým rozšířením stávajících privilegií. Od roku 1082 mohli obchodovat v mnoha byzantských přístavech, aniž by museli platit clo, a také se usazovat přímo v Konstantinopoli, kde získali právo založit si vlastní čtvrť.⁵⁹ Zároveň se Alexiovi podařilo přesvědčit římského císaře Jindřicha IV. ke vpádu na území spojence Normanů, papežského státu, a vyvolat v jihoitalské Apulii povstání, které si vynutilo odchod Roberta Guiscarda s částí jeho sil z Řecka. Nicméně nebezpečí, které přetrvávalo v podobě Bohemundova působení na Balkáně, odeznělo až s Robertovou smrtí a následnou nástupnickou krizí v normanském táboře.⁶⁰

⁵⁵ Dyrrhachion je starověké jméno albánského přístavu Drač (v albánštině Dürës).

⁵⁶ TREADGOLD, W., *A History of the Byzantine State and Society*, s. 614.

⁵⁷ Avlon je dnešní přístavní město Vlora, leží na albánském pobřeží zhruba 100 km jižně od Drače.

⁵⁸ ANGOLD, M., *Belle Époque or Crisis (1025-1118)*, in: SHEPARD, J. (ed.), *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, Cambridge 2009, s. 611.

⁵⁹ Toto privilegium znamenalo začátek zlatého věku benátských obchodníků ve východním Středomoří a také jejich semikoloniálního panství v oblasti byzantského obchodu. ZÁSTĚROVÁ, B. a kol., *Dějiny Byzance*, s. 252. Takto rozsáhlé ústupky nebyly v byzantských dějinách ničím novým. Podobné byly učiněny Rusům v roce 911, kdy byla Byzance v podobně zoufalé situaci. Když se potom poměr sil na moři změnil, bylo v roce 944 vyjednáno nové, výrazně zredukované privilegium. Je tedy možné, že Alexios viděl celou věc podobně a počítal s budoucím přehodnocením smlouvy, o což se také později pokusil jeho syn a nástupce Ióánnés. HARRIS, J., *Byzantium and the Crusades*, s. 41.

⁶⁰ Blíže viz SAVVIDES, A., *Byzantino-Normannica: The Norman Capture of Italy (A. D. 1081) and the Two First Invasions in Byzantium (A. D. 1081-1085 and 1107-1108)*, Paris 2007, s. 66–69.

V roce 1090 byla byzantská říše opět vystavena vážnému ohrožení. Pečeněhové překročili Dunaj a uštědřili byzantskému vojsku porážku u bulharského Dorostolu.⁶¹ Poté se navíc spojili s ambiciózním emírem ze Smyrny Tzachou⁶². V zimě na přelomu let 1090 a 1091 Alexios ovládal takřka jen Konstantinopol, obleženou spojenými silami Pečeňhů a Tzachových Turků.⁶³ Situace se ještě zkomplikovala příchodem dalších kočovníků na Balkán, Polovců, kteří měli v plánu přidat se k Pečeněhům. Císaři se ale podařilo získat si Polovce na svou stranu a především v důsledku jejich pomoci porazit a téměř vyhladit Pečeněhy v bitvě u ústí řeky Marici. Současně pomocí obratné diplomacie zdiskreditoval Tzachu v očích ibn Kutlumušova nástupce Kiliče Arslana,⁶⁴ který nechal odbojného emíra zabít.⁶⁵ S Polovci se Alexios I. vypořádal v roce 1094, když je porazil u města Anchialos⁶⁶ na pobřeží Černého moře. Po letech tak opět získal vládu nad dunajskou hranicí. Poté co získal zpět pod byzantskou kontrolou Balkán, mohl se soustředit na reconquistu maloasijských provincií. Nejprve si znovu podmanil pobřeží Bithýnie a Nikomédeiu a poté s Malikšáhovým souhlasem také Sinópe⁶⁷ a další města na Pontu.⁶⁸ Císařovu autoritu uznali vládci byzantských maloasijských enkláv.

Další expanze na východě nebyla vzhledem ke stavu byzantské armády možná. Byl to důsledek neuspořádaných poměrů předešlých desetiletí i dlouhodobých tendencí. Rolnické vojsko určené k obraně svěřeného *thematu* ustupovalo od konce 10. století armádě složené z vojáků z povolání, kteří byli ve zbrani celoročně. Systém, úspěšný v době expanze Basileia II., se v období nestability v 11. století hroutil. Znamenal navíc demilitarizaci vnitrozemí, která umožnila útočníkům po překonání obrany na východních hranicích rychlý postup až k egejskému pobřeží. Se ztrátou většiny Malé Asie nepřišla byzantská říše jen o svou obilnici, ale také o rezervoár lidských zdrojů. V její armádě sice sloužili žoldnéři z řad kočovníků po

⁶¹ Dorostol, dnešní Silistra, leží v jižní Dobrudži na bulharsko-rumunských hranicích.

⁶² Tzachas (zemřel r. 1092) byl tchánem Kiliče Arslana ovládal území v okolí Smyrny a na počátku 90. let 11. století také ostrovy Rhodos a Samos. Τζαχᾶς je řecká varianta jeho jména, v turečtině je znám jako Çaka.

⁶³ ANGOLD, M., *Belle Époque or Crisis*, s. 611.

⁶⁴ Kilič Arslan (1079 – 1107) byl synem Sulejmana ibn Kutlumuše a v době první křížové výpravy rúmským sultánem, který ovládal západní část Anatólie.

⁶⁵ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol., *Dějiny Byzance*, s. 252.

⁶⁶ Anchialos dnes nese bulharské jméno Pomorie, nachází se na černomořském pobřeží.

⁶⁷ Sinópe je původní řecký tvar dnešního názvu tureckého města Sinop, které leží na pobřeží Černého moře v oblasti někdejší Paflagonie.

⁶⁸ Se sultánem Alexia však spojovalo jen nepřátelství vůči rúmským Seldžukům. KOROBINKOV, D. A., *Raiders and Neighbours*, s. 708.

staletí, nyní však byli císaři nuceni najímat je v ještě větších počtech. Boje s Turky v 11. století nicméně ukázaly, že už se na ně vzhledem k jejich nestálosti a často také etnické spřízněnosti s nepřítelem nemůže Byzanc spoléhat jako dřív.⁶⁹

Ve stejné době vzrůstala četnost kontaktů Byzance a Západu. V důsledku zlepšené bezpečnostní situace na pozemní trase do Jeruzaléma⁷⁰ se od konce dvacátých let 11. století stále častějšími hosty na konstantinopolském dvoře stávali šlechtici a duchovní ze západní Evropy. Byzantští císaři je bohatě obdarovávali, zároveň se zvýšeného počtu poutníků snažili využívat k verbování bojovníků. V polovině 11. století už byli západní žoldněři v Byzanci poměrně běžným jevem. Často šlo o italské Normany, ale lze říci, že služba v Byzanci lákala rytíře z celé Evropy.⁷¹ Po roce 1066 nastaly národnostní změny ve varjažské gardě, když po vítězství Viléma Dobyvatele nahradili severany uprchlíci z Britských ostrovů. Za vlády Michaéla VI. patřil k významným velitelům byzantské armády jistý Hervé Frankopoulos.⁷² Během bojů s Robertem Guiscardem vstoupili to byzantských služeb Normané Raoul a Roger, jejich krajan Guy Hauteville se stal Alexiovým kancléřem a údajně dokonce blízkým přítelem.⁷³ Později pod Alexiem sloužilo pět set jezdců, které mu poslal flanderský hrabě Robert I. Friský.⁷⁴ Přes určité excesy, jejichž nejznámějším příkladem jsou revolty Roberta Crispina a později Roussela de Bailleul,⁷⁵ se západní rytíři ukázali jako spolehliví bojovníci, dokonce jako „jedni z nejvěrnějších a nejefektivnějších oddílů v císařových službách,“ jak uvádí Jonathan Harris.⁷⁶ Pokud chtěl císař pomýšlet na znovudobytí Malé Asie, potřeboval

⁶⁹ Před bitvou u Mantzikertu přešli Uzové z byzantského vojska k příbuzným bojujícím pod velením Alp Arslana.

⁷⁰ Větší bezpečnost byla výsledkem předchozí byzantské expanze do oblasti Sýrie a dohody s Fátimovci z roku 1027. HARRIS, J., *Byzantium and the Crusades*, s. 36.

⁷¹ Blíže viz SHEPARD, J., *The Use of the Franks in Eleventh-Century Byzantium*, in: *Anglo Norman Studies 15*, 1993, s. 275-305.

⁷² Φραγγόπουλος v řečtině znamená „syn Franka“. KAZHDAN, A. P., *Franks and Latins in Byzantium: Perception and Reality from the Eleventh to the Twelfth Century*, in: LAIOU, A. E. - MOTTAHEDEH, R. P., (ed.), *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Dumbarton Oaks, 2001, s. 92.

⁷³ Guy Hauteville (asi 1061 – 1108) byl synem Roberta Guiscarda a nevlastním bratrem Bohemunda Tarentského.

⁷⁴ Hrabě Robert slíbil Alexiovi I. jejich vyslání během své návštěvy Konstantinopole na zpáteční cestě z Jeruzaléma v roce 1090. HARRIS, J., *Byzantium and the Crusades*, s. 37.

⁷⁵ Roussel de Bailleul v letech 1073-1074 ovládal velkou část Galatie a Lykaonie. Na potlačení jeho vzpoury měl zásluhy ještě jako vojevůdce ve službách Michaela VII. Alexios Komnénos. ZÁSTĚROVÁ, B. a kol., *Dějiny Byzance*, s. 247, 249.

⁷⁶ HARRIS, J., *Byzantium and the Crusades*, s. 37.

získat žoldnéřů více. Obrátil se proto roku 1089 dopisem na hraběte Roberta Flanderského⁷⁷ a zahájil jednání s papežem Urbanem II. o urovnání roztržky z roku 1054. Na koncilu v Piacenze v roce 1095 se objevilo poselstvo z Konstantinopole. Byzantští vyslanci apelovali na západní křesťany, aby vstoupili do služeb byzantského císaře, a připomínali nebezpečí, která hrozí jejich souvěrcům na Východě. Alexios však netušil, že reformované papežství naloží s jeho žádostí po svém a že papež Urban na koncilu v Clermontu vyhlásí namísto vyslání žoldnéřů, kteří by s byzantskou armádou bojovali v Malé Asii, tažení samostatného vojska do Svaté země.

⁷⁷ Zachovala se pouze latinská verze dopisu. O jeho pravosti se někdy pochybuje. DOSTÁLOVÁ, R., *Paměti byzantské princezny*, s. 534. Blíže viz DOSTÁLOVÁ, R., *Eine alttschechische Übersetzung des „Briefes des Alexios I. Komnenos an Robert I. von Flandern“ aus dem 16. Jahrhundert*, in: *Byzantinoslavica* 60 (1999), s. 469-484.

2. Anna Komnένα a *Alexias*

Období, kdy na konstantinopolském trůnu seděl Alexios Komnénos, nebylo charakterizováno jen potýkáním se s průběhem a následky křížové výpravy. Šlo v byzantských dějinách o období do určité míry přelomové. Po letech chaosu a postupné dezintegrace byzantských území, následujících po bitvě u Mantzikertu, se Alexiovi podařilo stabilizovat poměry a zastavit úpadek říše. Jako příslušník pozemkové aristokracie reagoval na předchozí krize oslabením mocenských pozic konstantinopolské byrokracie. Role venkovských rodů, opírajících se o majetky v provinciích, během jeho panování naopak vzrostla, stejně jako důležitost širší císařské rodiny, jejíž členy obdařil četnými tituly.⁷⁸ Způsob, kterým Alexios I. uplatňoval svou vládu, a administrativní reformy, které prosadil, zásadně ovlivnily budoucí směřování říše. Význam jeho postavení v byzantských dějinách měla zdůraznit *Alexias*, historie Alexiovy vlády. Je příznačné, že autorem *Alexiady* byl člen nejbližší císařovy rodiny, jeho dcera Anna.

Anna Komnένα se narodila v prosinci roku 1083 v Konstantinopoli jako prvorozená dcera Alexia Komnένα a jeho manželky Ireny z rodu Duků. Na svět přišla, jak sama neopomene zdůraznit, v purpurové komnatě. Už jako dítě byla zasnoubena s *kaisarem* Konstantinem Dukou.⁷⁹ Od té chvíle byla vychovávána v rodině Konstantinovy matky Marie⁸⁰ a připravována na budoucí roli císařovny. Narozením bratra Jana⁸¹ a brzkou smrtí mladého Konstantina se však Anniny vyhlídky na císařský titul rozplynuly. Roku 1097 byla provdána za příslušníka významné aristokratické rodiny Nikéfora Bryennia.⁸² Přestože se bezesporu jednalo o politický svazek, na několika místech *Alexiady* se Anna vyznala z úcty a

⁷⁸ V některých případech Alexios dokonce neváhal zavádět tituly nové. Někteří autoři používají pro popis Alexiovy širší vládnoucí rodiny termín klanu. Blíže viz FRANKOPAN, P., *Kinship and the Distribution of Power in Komnenian Byzantium*, in: *The English Historical Review*, sv. 122, č. 495 - březen 2007, s. 1-34.

⁷⁹ Konstantin Dukas (1074-1094) byl synem císaře Michaela VII. a Marie z Alanie.

⁸⁰ Marie z Alanie (asi 1050-1103) byla manželkou císařů Michaela VII. a Nikéfora III. a adoptivní matkou císaře Alexia I. Sehrála významnou úlohu během komnénovského převratu v roce 1081. Alexios Komnénos údajně uvažoval o sňatku s Marií. Její sestřenice Irena z Alanie byla manželkou Alexiova bratra Izáka.

⁸¹ Jan II. Komnénos (1087-1143) vládl v letech 1118-1143.

⁸² Nikéforos Bryennios (1062-1138) byl byzantský vojevůdce a historik. Byl vnukem Nikéfora Bryennia staršího, neúspěšného uzurpátora císařského trůnu, kterého nechal Alexios Komnénos, ještě jako vojevůdce ve službách Michaela VII., oslepit. V době sňatku s Annou byl, stejně jako předtím Konstantin Dukas, nositelem titulu *kaisara*. Nikéforos byl autorem nedokončeného díla zvaného *Historická látka* (*Ἱστορία*), jehož sepsáním ho pověřila jeho tchýně, císařovna Irena. *Nicephori Bryennii Comentarii*, in: *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, ed. Meineke, A., Bonn 1836.

lásky, kterou ke svému manželovi chovala. Po jeho smrti roku 1138 se odebrala do kláštera Kecharitómené,⁸³ kde sepsala své historické dílo a později i zemřela.

„*Já, Anna, dcera císaře Alexia a císařovny Ireny, narozena a vychována v purpuru. Nabyla jsem znalostí jazyka a literatury a ve studiu řečtiny jsem dosáhla nejvyšších úrovní. Obezámila jsem se s rétorikou a pečlivě pročetla Aristotelovo dílo a Platónovy dialogy. Svůj rozum jsem bystřila také studiem quadrivia.*“⁸⁴ Takto, tedy skrze urozený původ a vzdělání, se Anna čtenáři představila v úvodu k *Alexiadě*. V souvislosti s otázkou jejího studia bývá často zmiňována oslavná řeč z pera Geórgia Tornika.⁸⁵ Tornikés v ní líčil údajnou obavu zbožných rodičů o Anninu morální neposkvrněnost, ohroženou četbou pohanských textů, a vyzdvihoval její touhu po vzdělání, která jí přinutila rodičovský zákaz za pomoci vzdělaného eunucha obejít.⁸⁶ Anna sama uvedla, že po letech volnější morálky se s nástupem Komnénovců do císařského paláce vrátila příkladná křesťanská zbožnost.⁸⁷ Celý příběh však lze pravděpodobně přičíst Tornikově snaze vyzdvihnout touhu po vzdělání, kterou opěvovaná Komnénovna oplývala. Alexios a Irena patřili spíše k méně konzervativní části byzantské společnosti.⁸⁸ Se vzestupem pozemkové aristokracie rostlo i postavení ženských příslušnic této společenské skupiny a potřeba jejich vzdělání. Častěji se potom mohly zapojovat do hospodářského řízení venkovských latifundií. Některé z nich se stávaly patronkami intelektuálů a organizovaly jakési dámské literární salony⁸⁹ podobně jako později sama Anna.

Znalost antické kultury se Anna Komnénová snažila dokázat nejen užitím klasického jazyka, ale i samotným názvem svého spisu, inspirovaným Homérovým dílem. Homér „*byl*

⁸³ Klášter Matky Boží Milostiplné (Μονή τῆς Κεχαριτωμένης) založila začátkem 12. století císařovna Irena.

Blíže viz THOMAS, J. – HERO, A. C. (eds.), *Byzantine Monastic Foundation Documents: A Complete Translation of the Surviving Founders' Typika and Testaments*, Dumbarton Oaks 2000, s. 649.

Kecharitomené [online]. [cit. 2013-06-17]. Dostupný z WWW:

<<http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/byzantine-studies/typikapdf>>.

⁸⁴ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, PRAEFATIO, 1, s. 4.

⁸⁵ Anglický překlad Tornikovy řeči je dostupný v článku Roberta Browninga: BROWNING, R., *Georgios Tornikes: An Unpublished Funeral Oration on Anna Comnena*, in: SORABJI, R. (ed.), *Aristotle Transformed: The Ancient Commentators and Their Influence*, New York 1990, s. 404-406.

⁸⁶ DOSTÁLOVÁ, R., *Paměti byzantské princezny*, s. 561.

⁸⁷ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, III, 8, s. 163.

⁸⁸ LAIOU, A., *Why Anna Komnene?*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000, s. 5.

⁸⁹ Literáty se obklopovala i císařovna Irena nebo například Irena Sevastokratorissa, současnice Anny a manželka jejího bratra, císaře Jana II. ANDERSON, J. C., *Anna Komnene, Learned Women, and the Book in Byzantine Art*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000, s. 125.

pro ni Básníkem, tak jako Shakespeare je pro nás Bardem“ napsala o Anně anglická historička Georgina Bucklerová.⁹⁰ Názvem homérovská inspirace nekončí, vyprávění soustředěné kolem úspěchů císaře Alexia se pohybuje na hranici historické práce a hrdinského eposu. *Alexias* je plná téměř homérských postav, muži jsou zde silní a mocní, ženy představují ztělesnění krásy. Konstantin Dukas se podobá Érotovi, císařovna Irena Pallas Athéně a Nikéforos Bryennios Achillovi.⁹¹ K popisu jejich skutků využila Anna četných citací z *Iliady* a z *Odysseie*.⁹² Zvláště k živému vyličení válečných střetnutí, kterých se logicky neúčastnila, si pomáhala vzory z vyprávění o obléhání Tróje. Největším hrdinou je pochopitelně císař Alexios, ale ani jeho nepřátelé neušli přirovnání k bájným rekům. Snad jde opět o vliv *Iliady*, kde jsou všichni hrdinové, ať Řekové nebo Trójané, stejně stateční.⁹³ Možná se Anna zdůrazněním moci soupeřů snažila podtrhnout velikost otcových vítězství. Nejnebezpečnějším z těchto císařových protivníků je Bohemund Tarentský. Popis první křížové výpravy představuje klíčovou pasáž *Alexiady* a právě Bohemund je tím, kdo v Annině podání zaujímá pozici nejdůležitějšího z křížáckých vůdců. Alexiovo soupeření s Bohemundem je ústředním motivem celého jejího výkladu křížáckého tažení.

Obdiv autorky *Alexiady* k císařskému otci je zřejmý. Přesto se Anna na několika místech svého díla snažila vyvrátit možná podezření ze zaujatosti a přihlásit se ke snaze o nestranné vyličení minulosti: „[Historik] musí zapomenout na náklonnost a nenávisť a mnohokrát zahrnout největší chválou i nepřítel, jestliže si to žádají jeho činy, mnohokrát zas napomenout své nejbližší, jestliže jejich snažení vede k chybám. Nesmíme proto váhat s kritikou přátel ani s chválou nepřátel.“⁹⁴ Této části předmluvy někteří autoři připisují inspiraci Polybiovy *Dějiny*⁹⁵. Je však patrné, že z antických historiků byl Anniným vzorem především Thúkydidés. Ač jeho dílo nikde přímo necitovala, a dokonce ani nezmiňovala jeho jméno, jeho odkaz je ve stylu *Alexiady* zřejmý. „Celkový způsob jejího vyprávění (...) je podobný. Stejně jako detailní popisy taktických rozestavení a tahů v každé bitvě. Tak jako on, zaplňuje stránky svého díla jmény lidí a názvy míst a vkládá do úst svých hrdinů výroky

⁹⁰ BUCKLER, G., *Anna Comnena: A Study*, s. 129.

⁹¹ LJUBARSKIJ, J., *Why Is the Alexiad a Masterpiece of Byzantine Literature?*, s. 175.

⁹² Georgina Buckler napočítala v *Alexiadě* dohromady 66 citací *Iliady* a *Odysseie*, z nichž 47 připadá na *Ilias*, 7 na *Odysseiu* a 12 je společných. BUCKLER, G., *Anna Comnena: A Study*, s. 197.

⁹³ LJUBARSKIJ, J., *Why Is the Alexiad a Masterpiece of Byzantine Literature?*, s. 174.

⁹⁴ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, PRAEFATIO, 1, s. 5-6.

⁹⁵ Podobnou pasáž lze nalézt ve 14. kapitole první knihy Polybiovy *Dějiny*. PACE – Histories [online]. [cit. 2013-06-20]. Dostupný z WWW: <<http://pace.mcmaster.ca/york/york/showTextPolybius?book=1&chapter=14>>.

dostatečně vhodné pro danou příležitost,“ všimla si Georgina Buckler.⁹⁶ Z byzantských autorů, kteří ovlivnili *Alexiadu*, je na prvním místě třeba zmínit Michaéla Psella,⁹⁷ kterého Anna Komnena považovala za ideál vzdělance. Za předpokladu, že odmítneme rok 1078 jako datum Psellova úmrtí, je pravděpodobné, že se oba na konstantinopolském dvoře setkali osobně. Jeho *Letopisy* se dochovaly pouze v jednom rukopisu, a byly tedy dostupné jen poměrně úzkému kruhu čtenářů, Anna k nim ale zřejmě přístup měla. Svědčí o tom poměrně početné citace Psellova díla v *Alexiadě*. Oba spisy spojuje posun od objektivní a odosobněné historie k dějinám subjektivním, tendence sílící v byzantské historiografii od druhé poloviny 11. století. Stejně jako Psellos vystupuje také Anna ve svém textu často jako přímý účastník popisovaných událostí. Oba zdůrazňovali dějinný význam velikých osobností, v *Alexiadě* se ovšem na rozdíl od *Letopisů* jedná o jedinou ústřední osobnost.⁹⁸

K dispozici měla Anna pochopitelně i nedokončený text *Historické látky* svého manžela Nikéfora. Jako jednu z motivací k sepsání *Alexiady* uvedla skutečnost, že se Bryenniovi nepodařilo spis dokončit: „Dovedl své dílo do doby císaře Nikéfora Botaneiata a přestal psát. Okolnosti mu ke škodě popisovaných událostí nedovolily v psaní pokračovat, a připravily tak čtenáře o další potěšení. Proto jsem se sama rozhodla vyličít činy svého otce, aby takové skutky neunikly pozornosti mladších.“⁹⁹ Domněnka, že vedle nedokončeného díla musely existovat ještě nějaké Nikéforovy črty a poznámky, které už do *Historické látky* nestačil zahrnout, a fakt, že podstatnou část *Alexiady* tvoří popis válečných tažení a bitev, vedly některé autory k úvahám o větším či menším podílu Nikéfora Bryennia na autorství *Alexiady*.¹⁰⁰ Diskuze na téma rozsahu Bryenniova vlivu na Annino dílo nebyla dosud

⁹⁶ BUCKLER, G., *Anna Comnena: A Study*, s. 206.

⁹⁷ Michaél Psellos (1018-1096) byl byzantský učenec, spisovatel a historik. Zastával vysoké úřednické pozice na dvorech Konstantin a IX. Monomacha a Konstantina X. Duky. Konstantin IX. ho jmenoval rektorem vysoké školy s titulem konzul filosofů (Ἔπατος τῶν φιλοσόφων). Je autorem mnoha teologických, právních a filosofických spisů, zajímal se také o přírodní vědy a medicínu. Svě poznatky shrnul v encyklopedickém díle nazvaném *Všeliké učení* (Διδασκαλία παντοδαπή). Jeho *Letopisy* (Χρονογραφία) zachycují v císařských biografických obdobích mezi léty 976 a 1078 a je považováno za jeden z vrcholů byzantské historiografie. DOSTÁLOVÁ, R., *Byzantské letopisy*, Praha 1982.

⁹⁸ LJUBARSKIJ, J., *Why Is the Alexiad a Masterpiece of Byzantine Literature?*, s. 176-177.

⁹⁹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, PRAEFATIO, 1, s. 7-8.

¹⁰⁰ Debatu na toto téma otevřel James Howard-Johnston. HOWARD-JOHNSTON, J., *Anna Komnene and the Alexiad*, in: MULLET, M. – SMYTHE, D. (eds.), *Alexios I. Komnenos*, Belfast 1996, 232-302. Jeho závěry kritizuje Ruth Macridesová. MACRIDES, R., *The Pen and the Sword: Who Wrote the Alexiad?*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000, s. 63-81.

uzavřena.¹⁰¹ Jisté každopádně je, že v případě událostí týkajících se průběhu první křížové výpravy se Anna na svého manžela mohla spolehnout minimálně jako na očitého svědka. Vedle Bryenniových svědectví se Anna odvolává na vyprávění svých rodičů, strýce Geórgia Palaiologa,¹⁰² bývalých otcových spolubojovníků a jiných pamětníků jeho vlády. Přehled o tažení křížového vojska jí poskytl vojevůdce Tatikios,¹⁰³ který vedl byzantské oddíly doprovázející západní rytíře Malou Asií. Poté co císařský velitel odešel od obléhané Antiochie, Annina informovanost o postupu výpravy výrazně klesá. Příchod jednotlivých skupin křížáků do Konstantinopole a vyjednávání jejich velitelů s císařem Alexiem vylíčila Anna Komnénéna podle vlastních vzpomínek.¹⁰⁴ S některými z vůdců křížové výpravy se setkala osobně, napovídá tomu například její detailní popis vzezření a charakteru Bohemunda Tarentského.¹⁰⁵ Anna měla zřejmě také přístup do císařského archivu, dokládají to prepisy mnoha dopisů a dokumentů, které ve svém díle předkládá.¹⁰⁶

Jak Anna Komnénéna sama přiznala,¹⁰⁷ většinu materiálu k *Alexiadě* shromáždila za vlády Manuéla I.¹⁰⁸ Několik desetiletí, které dělí vznik jejího spisu od událostí, které popisovala, přirozeně otevírá otázku, nakolik lze důvěřovat paměti jejích informátorů. Dlouhý časový odstup stojí nejspíš za některými problémy s datací v *Alexiadě*.¹⁰⁹ V době jejího vzniku pokračoval také spor mezi byzantskou říší a dědici Bohemunda Tarentského o Antiochii. Otázka nároku na vládu nad tímto městem je klíčová i pro první křížovou výpravu. Anna v této souvislosti nevynechala příležitost ke zdůraznění lenní přísahy, kterou křížáci

¹⁰¹ Spor o míru Nikéforova autorství *Alexiady* nedávno shrnula Leonora Nevillová. NEVILLE, L., *Lamentation, History and Female Authorship in Anna Komnene's Alexiad*, in: *Greek, Roman and Byzantine Studies* 53 (2013), s. 192-218.

¹⁰² Geórgios Palaiologos (zemřel r. 1136) byl švagrem Alexia I. (jeho manželka Anna byla sestrou císařovny Ireny) a vojevůdce.

¹⁰³ Tatikios (zemřel po r. 1099) byl byzantský vojevůdce zřejmě turkického původu blízký Alexiovi I., za jehož vlády zastával vysoké vojenské i civilní pozice. Údajně měl zlatou nosní protézu.

¹⁰⁴ Na jaře roku 1097 bylo Anně 13 let.

¹⁰⁵ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XIII, 10, s. 224-226.

¹⁰⁶ V *Alexiadě* můžeme nalézt mimo jiné doslovné znění zlaté buly, která Anně Dalasseně přičkla regentský titul, či pozdější smlouvy mezi Alexiem a Bohemundem o Antiochii. *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, III, 6, s. 157-160; *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XIII, 12, s. 228-246.

¹⁰⁷ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XIV, 7, s. 292.

¹⁰⁸ Manuél I. Komnénos (1118-1180) vládl v letech 1143-1180. Byl nejmladším synem Jana II. Byl známý oblibou některých západních zvyků, jeho první žena, Berta von Sulzbach byla příbuznou císaře Konráda III.

¹⁰⁹ FRANCE, J., *Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade*, in: *Reading Medieval Studies*, sv. 10 (1984), s. 20.

složili císaři Alexiovi. Údajná věrolomnost, kterou mezi jinými negativními charakterovými vlastnostmi obyvatelům západu připisuje nejčastěji, souvisí nejspíš právě se spory o vládu nad Antiochií.

Podstatný je ovšem také Annin vztah k Manuélovi a především k jeho otci Janovi. Oba ve svém díle zmiňovala převážně v negativních souvislostech a stěžovala si, že jí nástupci jejího otce drží v izolaci od pamětníků jeho vlády.¹¹⁰ V dlouhém popisu svého narození zdůraznila své prvorozenectví a fyzickou podobnost otci,¹¹¹ naproti tomu narození bratra Jana zmínila jen několika větami.¹¹² Její postoj je plně patrný v nářku nad ztrátou blízkých: „*Oplakávám teď tři císaře, svého otce a císaře, svou paní a matku a svého manžela, kaisara.*“¹¹³ Skutečnost, že do společnosti císařů zařadila Nikéfora Bryennia a naopak z ní vyloučila Jana II., hovoří za vše.¹¹⁴ Je zřejmé, že Anna se nadějí na získání císařského titulu vzdávala jen těžko. Její ambice podporovala ještě za Alexiova života císařovna Irena, která u císaře intrigovala ve prospěch nástupnictví zetě Nikéfora. Když potom už těžce nemocný Alexios předal císařovně civilní vládu nad říší, pověřila Bryennia dohledem nad justicí a zákonodárstvím.¹¹⁵ V rozhodující chvíli měl však navrch Jan, který otci, ležícímu na smrtelném loži, sňal z prstu císařský prsten, nechal se v paláci provolat císařem a získal na svou stranu mužské členy komnénovského klanu. Anna se proti bratrovi snažila obrátit armádu, ale neuspěla, když jí nepodpořil její manžel.¹¹⁶ Ani později nebylo možné považovat Annu za loajálního člena vládnoucí rodiny a ostražitost, se kterou Manuél ke své tetě přistupoval, byla nejspíš namístě. Pro její výklad průběhu první křížové výpravy může být v tomto ohledu klíčová skutečnost, že Manuél byl nucen potýkat se s účastníky dalšího křížového tažení, které následovalo na konci 40. let 12. století. Způsob, kterým Anna

¹¹⁰ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XIV, 7, s. 292.

¹¹¹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, VI, 8, s. 295-297.

¹¹² *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, VI, 8, s. 297.

¹¹³ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XIV, 7, s. 292.

¹¹⁴ MAGDALINO, P., *The Pen of the Aunt: Echoes of the Mid-Twelfth Century in the Alexiad*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000, s. 20.

¹¹⁵ HILL, B., *Actions Speak Louther Than Words: Anna Komnene's Attempted Usurpation*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000, s. 48.

¹¹⁶ Irena se poté odebrala do kláštera, Nikéforos Bryennios sloužil až do své smrti Janu II. Jak poznamenává Angeliki Laiou, Nikéforos byl „*příliš slabý nebo příliš moudrý, než aby jí bezvýhradně následoval v její snaze o získání nejvyššího trůnu.*“ LAIOU, A., *Why Anna Komnene?*, in: GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000, s. 3.

popisuje rozhodné vystupování svého otce vůči evropským rytířům, je tak možné číst jako nepřímou kritiku Manuéla a jeho údajných prozápadních postojů.¹¹⁷

¹¹⁷ MAGDALINO, P., *The Pen of the Aunt: Echoes of the Mid-Twelfth Century in the Alexiad*, s. 16.

3. Průběh první křížové výpravy pohledem východních pramenů

Alexias a ostatní prameny východní provenience se navzájem liší už v otázce důvodu vyhlášení křížové výpravy. Anna Komnénéa hledala za vznikem křížáckého hnutí aktivitu Petra Poustevníka.¹¹⁸ Podle jejího líčení Petr kvůli útrapám, které mu způsobili Turci a Arabové, nedosáhl během své pouti Jeruzaléma. Pochopil, že samotnému se mu do Svaté země dojet nepodaří, a protože velice toužil Boží hrob spatřit, začal o pouti kázat „*po všech latinských zemích*“.¹¹⁹ Jeho kázání měla úspěch a brzy se vojsko s početným doprovodem poutníků vydalo k Východu.

Ibn al-Athírova *Dokonalá historie*¹²⁰ nabízí dvě varianty. Podle té první stála za křížovým tažením iniciativa franského krále Balduina,¹²¹ který vybízel Rogera Sicilského¹²² k tažení do Afriky. Roger to však pro své dobré vztahy se severoafrickými vládci odmítl a navrhl místo toho uzmout muslimům Jeruzalém. Podle druhé verze pozvali Franky do Sýrie egyptští Fátimovci. Zamýšleli tím údajně vytvořit nárazníkové pásmo mezi svými državami a Seldžuky. „*Bůh ví, kde je pravda*“, uzavírá tuto otázku al-Athírova kronika.¹²³

Pouze Matouš z Edessy, který na křížové tažení celkově hleděl spíše pozitivně, přičítal západním rytířům ušlechtilé motivy. Vzniku celého hnutí připisoval dokonce boží záměr. Podle jeho líčení se „*šlechtici franského národa*“¹²⁴ vydali na Východ, aby pomohli zdejšími křesťanům a osvobodili Boží hrob z rukou muslimů. U Godefroye z Bouillonu připoměl jeho císařskou krev¹²⁵ a jednotlivým účastníkům přičítal ctnosti, jako odvalu a zbožnost.

O první fázi křížové výpravy, to znamená o postupu křížáckých vojsk územím byzantské říše a o pobytu jejich velitelů na dvoře Alexia I. v Konstantinopoli, nás podrobně informuje Anna Komnénéa. Její pohled na západní latinskou civilizaci do jisté míry vystihuje už první zmínka o křížové výpravě v jejím díle: „*[Císař se] hrozil jejich příchodu, protože znal jejich nezadržitelnou horlivost, nestálost a vrtkavost jejich mysli a vůbec celou keltskou*

¹¹⁸ Anna ho označuje jménem Κουκοπέτρος, což může znamenat buď „Petr v kápi“ nebo „malý Petr“.

DOSTÁLOVÁ, R., *Paměti byzantské princezny*, s. 291.

¹¹⁹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 5, s. 29.

¹²⁰ Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, s. 33-49.

¹²¹ Jméno tohoto fiktivního krále Franků bylo zřejmě vytvořeno analogicky podle Balduina Jeruzalémského. Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, s. 301.

¹²² Ibn al-Athír měl zřejmě na mysli Roger I. Sicilského (asi 1031 – 1101), strýce Bohemunda Tarentského.

¹²³ Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, s. 33.

¹²⁴ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 164.

¹²⁵ Godefroy z Bouillonu (asi 1060 – 1100) byl po matce, Idě z Boulogne, spřízněn s rodem Karla Velikého.

povahu včetně toho, co z ní plynulo. Věděl také, že pro peníze využijí první nahodilé příležitosti k porušení úmluv. Často o tom slyšel a také měl možnost se o tom ujistit. ... Skutečnost byla však ještě hroznější než pověsti. Celý západ, veškeré barbarské národy od protějšího břehu Jadranu až po Hérakleovy sloupy se shromáždily a s celými svými rodinami se daly na pochod Evropou do Asie.“¹²⁶ Císaři jistě na klidu nepřidalo ani špatné znamení v podobě záplavy kobylek pustošící byzantské vinice, které příchodu křižáků předcházelo.¹²⁷ V kontextu Annina hodnocení první křižové výpravy nepřekvapí, že se ani slovem nezmiňuje o předchozích kontaktech císaře Alexia s papežem. Uvádí jen, že se Alexiovi doneslo určité varování o příchodu velkého množství poutníků ze Západu, a on tak mohl rozhodnout o opatřeních umožňujících jejich pohodlný a bezpečný průchod balkánskou částí byzantské říše. Vzhledem k tomu, že při psaní *Alexiady* měla přístup k císařskému archivu, se však lze domnívat, že alespoň o přítomnosti byzantského poselstva na koncilu v Piacenze Anna informována byla.¹²⁸

V souvislosti s lidovou výpravou pod vedením Petra Poustevníka neopomněla Anna Komnénéna zdůraznit násilí, kterého se její účastníci dopouštěli, ani chamtivost, která vedla k její zkáze. Císař byl údajně obeznámen s útrapami, které Petr zažil při svém prvním pokusu o dosažení Božího hrobu, a varoval ho, aby s překročením úžin vyčkal do příchodu ostatních vůdců výpravy, o kterém „všude kolovaly pověsti.“¹²⁹ Petr však jeho rad neuposlechl, se svými lidmi se přeplavil přes Marmarské moře a utábořil se u města Helenupolis.¹³⁰ Normané, kteří byli součástí jeho vojska, se nato vydali k Nikáii, jejíž okolí „plenili s velikou krutostí ... Trhali děti na kusy nebo je nabodávali na klacky a opékali na ohni, nejrůznějším způsobem týrali i staré lidi.“¹³¹ Jakkoli je Annino líčení krutosti Normanů nejspíš nadsazené, některé

¹²⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 5, s. 28-29.

¹²⁷ Podle Anny však soudobí vykladači soudili, že záliba kobylek ve vinné révě a nikoliv v obilí znamená, že příchodem křižácké armády neutrpí křesťané, nýbrž muslimové, „kteří se oddávají opilství, vínu a Dionýsovi.“ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 7, s. 37.

¹²⁸ MAGDALINO, P., *The Pen of the Aunt: Echoes of the Mid-Twelfth Century in the Alexiad*, s. 16.

¹²⁹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 5, s. 32. Lze si ovšem jenom stěží představit, že by Alexios dával přednost setrvání nedisciplinovaného a špatně kontrolovatelného Petrova vojska v blízkosti Konstantinopole před jeho přesunutím na druhý břeh Marmarského moře.

¹³⁰ Helenupolis je dle tradice rodištěm sv. Heleny. Nacházela se na jižním pobřeží Astackého zálivu nedaleko Nikaie.

¹³¹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 6, s. 32.

západní prameny jsou s ní v odsouzení násilností členů Petrova vojska za jedno.¹³² Záhubu, které se většina účastníků lidové výpravy dočkala u Nikáie, přičítala autorka *Alexiady* jejich nedisciplinovanosti¹³³ a především touze po penězích a lakotnosti, vlastnostem, které jsou podle jejího výkladu pro latiny typické.

Prostým lidem, kteří se účastnili Petrova tažení, Anna přiznávala upřímné úmysly, Normanům z Bohemundova okolí ovšem ani v nejmenším. Alexiův úhlavní nepřítel se dle jejího výkladu toužil pomstít za porážku, kterou mu byzantský císař uštědřil v bojích na Balkáně, a zmocnit se ve vhodnou chvíli Konstantinopole. K tomu nabádal také ostatní křižáky.¹³⁴ Prvním z významných účastníků první křižové výpravy, který dorazil do Konstantinopole, byl Hugo z Vermandois.¹³⁵ O svém očekávaném příjezdu spravil císaře dopisem, jehož údajné znění najdeme v *Alexiadě*. V něm se označil za „krále králů“ a požadoval přivítání odpovídající tomuto postavení, což Anna považala za pošetilé.¹³⁶ Jeho uvítání však poznamenalo ztroskotání lodí, na kterých se v říjnu roku 1096 plavil se svým doprovodem přes Jaderské moře. Hugo nešťěstí přežil a následně byl sám převezen do hlavního města. *Alexias* připouští, že už v Dyrhachiu mu bylo dopřáno jídla a odpočinku, ale „ne úplné svobody.“ V Konstantinopoli císař Huga zahrnul dary a poctami, ale hlavně využil složité situace, ve které se bratr francouzského krále nacházel, a přiměl ho ke složení lenního slibu.¹³⁷ I s ostatními křižáckými veliteli se Alexios snažil jednat samostatně a vylepšit tak svou vyjednávací pozici. Pokud to bylo možné, usiloval oddělit západní šlechtice od jejich početných doprovodů. Pokoušel se zamezit také jejich vzájemným kontaktům. Když se mu ovšem podrobili, zahrnul je bohatými dary.

¹³² Robert Mnich, *Historia Hierosolymitana*, I, 7, in: *RHC Historiens Occidentaux*, sv. 3, Paris 1866, s. 733.

Anonymní autor spisu *Gesta Francorum* vysvětloval výtržnostmi, kterých se účastníci lidové výpravy dopouštěli v okolí Konstantinopole, Alexiovo rozhodnutí k jejich přepravení do Malé Asie, kde ovšem v násilnostech nepřestali. *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, I, 3, *Gesta Francorum* [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum1.shtml> >.

¹³³ V tom s Annou souhlasí například i Guibert z Nogentu. *Gesta Dei per Francos*, II, 7, s. 707.

¹³⁴ Taková obvinění se v *Alexiadě* opakují mnohokrát. *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 5, s. 32; sv. 2, X, 6, s. 36; sv. 2, X, 9, s. 47.

¹³⁵ Hugo z Vermandois (1057 - 1101) byl mladším synem francouzského krále Jindřicha I. a Anny Kyjevské, jeho starší bratr vládl Francii jako Filip I.

¹³⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 7, s. 37.

¹³⁷ Doslova Anna píše, že císař Huga „přesvědčil, aby se stal jeho vazalem podle zvyklostí Latinů.“ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 7, s. 39.

Obtížně v tomto směru nacházel Alexios společnou řeč s Godefroyem z Bouillonu, který ke Konstantinopoli dorazil se svými bratry Balduinem¹³⁸ a Eustachem¹³⁹ nedlouho po nešťastném Hugovi z Vermandois. Nepřeplavili se ovšem přes Jadran, jak se můžeme dočíst v *Alexiadě*,¹⁴⁰ cestovali po souši přes střední Evropu a Balkánský poloostrov. Lotrinský vévoda se utábořil nedaleko konstantinopolských hradeb a odmítal své síly přesunout na druhý břeh Bosporu. Podle Anny bylo jeho úmyslem vyčkat příchodu Bohemunda a spojit se s ním. Když ani Hugo z Vermandois neuspěl se svou přímluvou, pokusil se císař lotrinské bratry donutit k překročení úžiny silou. Střety mezi byzantskými oddíly pod vedením Nikéfora Bryennia a křižáky vznikly dle Anniny verze na základě nedorozumění, když se Alexios pokoušel přesvědčit některé členy družiny vévody z Bouillonu, aby svého pána přemluvili ke složení lenní přísahy. „*Kvůli žvanivé a upovídáné povaze latinů se rozšířila falešná pověst, že hrabata byla císařem zajata. Okamžitě se k Byzantiu pohnuly pevné šiky latinů, vyplnili při tom paláce u Stříbrného jezera a pokusili se zaútočit na městské hradby.*“¹⁴¹ Alexios reagoval na útoky západních rytířů zdrženlivě, nechtěl totiž, aby došlo k bratrovražedným bojům mezi křesťany na Zelený čtvrtek,¹⁴² a nařídil obráncům Konstantinopole, aby svými šípy mířili pouze na koně latinských útočníků.¹⁴³ Císař dosáhl svého, až když lotrinským rytířům omezil přísun zásob. O tomto jeho riskantním kroku¹⁴⁴ nás informuje Albert z Cách.¹⁴⁵ Anna o něm, zdá se, nevěděla. V *Alexiadě* se pouze uvádí, že byl Godefroy nucen podrobit se císaři a „*složit přísahu, že všechna města, země a pevnosti, které obsadí a které dříve spadaly pod římské císařství, předá veliteli vyslanému císařem.*“¹⁴⁶ Podobné znění přísahy nalezneme i v kronice Matouše z Edessy,¹⁴⁷ který byl informován také

¹³⁸ Balduin z Bouillonu (1061/1066 – 1118) se později stal prvním králem jeruzalémského království.

¹³⁹ Eustach z Boulogne (před 1060 – 1125) byl ze tří lotrinských bratrů nejstarší a jako jediný z nich se po skončení křížové výpravy vrátil do Evropy.

¹⁴⁰ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 9, s. 46.

¹⁴¹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 9, s. 47.

¹⁴² V této souvislosti se sluší připomenout, že komnénovský puč, při kterém se Alexiovo vojsko zmocnilo Konstantinopole a vyplnilo zásoby trhovců, proběhl na Velikonoční čtvrtek roku 1081, jak Anna sama přiznala ve druhé knize *Alexiady*. *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, II, 4, s. 124.

¹⁴³ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 9, s. 49-50.

¹⁴⁴ Jak zdůrazňuje Peter Frankopan, v dané chvíli reálně hrozilo, že omezení zásobování lotrinské armády napjatou situaci ještě více vyostří. FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, s. 130.

¹⁴⁵ Albert z Cách, *Historia Hierosolymitanae expeditionis*, II, 12, Albert of Aix [online].[cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/albertofaix.html>>.

¹⁴⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 10, s. 54-55.

¹⁴⁷ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 165.

o tom, že jejímu uzavření předcházela otevřený boj mezi Franky a Řeky. Jisté povědomí o sporu mezi císařem a Franky měl i al-Athír, který napsal, že „císař Východu“ nechtěl křižákům umožnit průchod svým územím do země islámu, dokud mu neslíbili, že pro něj získají Antiochii.¹⁴⁸

Srovnatelné problémy jako Godefroy působil císaři podle Anny také jistý hrabě Raúl, který údajně k byzantskému hlavnímu městu přitáhl s 15 tisíci jezdci a pěšimi. Stejně jako Godefroy z Bouillonu otálel s překročením Bosporu do té míry, až byl Alexios donucen použit proti němu hrubou silou. Dále už se Raúl v *Alexiadě* neobjevuje. Západní prameny o něm zcela mlčí, jeho skutečná totožnost je tedy nejasná.¹⁴⁹ Na rozdíl od této záhadné postavy o cestě Roberta Flanderského,¹⁵⁰ který vyplul z Apulie v prosinci roku 1096, ani o příjezdu Štěpána z Blois,¹⁵¹ který do Konstantinopole dorazil se svým švagrem Robertem Normanským¹⁵² na jaře následujícího roku, nenajdeme v *Alexiadě* ani zmínku. Jejich setkání s císařem proběhlo nejspíš bez problémů, což potvrzuje i jeden z dopisů Štěpána z Blois adresovaných manželce Adéle. Štěpán v něm vylíčil Alexia v těch nejlepších barvách, chválil jeho pohostinnost a množství darů, které od něj obdržel.¹⁵³ V *Alexiadě* se pouze dočteme, že v čele nespočetného množství lidí, kteří přicházeli ke Konstantinopoli, stáli „králové, vévodové, hrabata a dokonce sami biskupové.“ Chybějící výčet příchozích omlouvala Anna nejen jejich nesmírným počtem, ale také problémy, které jí způsobovala výslovnost jejich jmen: „*Jména jejich velitelů bych uvedla ráda, ale nemohu. Slova mi vážnou v hrdle, nedovedu ta barbarská jména kvůli jejich nelibozvučnosti vyslovit. ... A proč bych se měla pokoušet vypočítávat jména tolika lidí, když už jen pohled na ně naplňoval svědky nelibostí.*“¹⁵⁴ Přes nesmírný počet účastníků křížové výpravy čelil císař trpělivě jejich

¹⁴⁸ Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, s. 34.

¹⁴⁹ Steven Runciman se domnívá, že záhadným Raulem by mohl být Rainald z Toul. RUNCIMAN, S., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Crusade*, s. 153.

¹⁵⁰ Robert II. Flanderský (asi 1065 – 1111) byl synem flanderského hraběte Roberta, který udržoval přátelské vztahy s Alexiem I. Původně cestoval společně se Štěpánem z Blois a Robertem Normanským, v jižní Itálii se od nich ale odpojil a do Konstantinopole dorazil o několik měsíců před nimi.

¹⁵¹ Štěpán z Blois (asi 1045 – 1102) byl od roku 1080 zetěm Viléma Dobyvatele. Jeho dopisy manželce Adéle jsou cenným zdrojem informací o průběhu první křížové výpravy. HAGENMEYER, H., *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, Innsbruck 1901.

¹⁵² Robert II. Normanský (1054 – 1134) byl synem Viléma Dobyvatele a synovcem Roberta I. Flanderského. Křížové výpravy se účastnil spolu se svým příbuzným Štěpánem z Blois.

¹⁵³ Přestože to Štěpán výslovně neuvádí, bohaté dary, podle analogie s přístupem Alexia k ostatním křižákům, by ukazovaly ke složení lenního slibu. HAGENMEYER, H., *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, s. 138.

¹⁵⁴ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 10, s. 57.

nekonečným námitkám a postupně je přesvědčil ke složení přísahy, k čemuž jako svědka povolal zpět z asijského břehu Bosporu Godefroye z Bouillonu.

Není překvapením, že největší pozornost věnovala Anna Komnena příjezdu Bohemunda Tarentského, v jejím pojetí úhlavního nepřítele císaře Alexia. Cesta jihoitalských Normanů Balkánem se obešla bez větších incidentů, přestože Bohemund, který oblast znal z doby tažení Roberta Guiscarda k Soluni na konci osmdesátých let 11. století, vedl své vojsko jinou trasou, než Byzantinci očekávali. Jak se můžeme dočíst v *Gestech Francorum*, své muže totiž důrazně nabádal, aby se vyvarovali násilností vůči okolnímu obyvatelstvu.¹⁵⁵ Ani Alexias žádné konflikty, které by jeho cestu doprovázely, neuvádí. Na rozdíl od Godefroye, Bohemund neváhal svou družinu opustit a spěchal k osobnímu rozhovoru s Alexiem.¹⁵⁶ V Konstantinopoli neotálel se složením „přísahy dle zvyku latinů“.¹⁵⁷ *Gesta Francorum* v souvislosti s Bohemundovou přísahou uvádějí, že součástí lenního vztahu mezi Alexiem a Bohemundem byl i císařův závazek, že se tažení do Jeruzaléma osobně zúčastní.¹⁵⁸ Vzhledem k Alexiově situaci se však tento slib jeví jako nepravděpodobný. V ostatních západních pramenech ani v *Alexiadě* takový závazek nenajdeme.¹⁵⁹ Anna si Bohemundovo vstřícné chování vysvětlovala jeho lstivostí a ve svém díle zdůraznila, že krivopřísežnictví bylo jeho přirozenou vlastností. Dary, kterými ho císař na oplátku odměnil, Bohemund dle jejího líčení nejprve s radostí přijal, aby je v zápětí označil za urážku a nakonec si je v souladu se svou „latinskou nestálostí“ ponechal.¹⁶⁰ Po hladkých jednáních o uzavření lenního vztahu se ambiciózní Bohemund pokusil vylepšit svou pozici mezi vůdci křížové výpravy a jako člověk znalý konstantinopolských poměrů požádal Alexia o udělení titulu *domestika*

¹⁵⁵ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, II, 5, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-05-07], dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum2.shtml> >.

¹⁵⁶ Nabízí se otázka, zda šlo o Bohemundovu vstřícnost či o obavu, aby nebyl vyloučen z možných jednání, která vzhledem k jeho pozdějšímu příjezdu mohla být v Konstantinopoli už v plném proudu. Bohemund vyrazil z Bari v říjnu roku 1096. V době, kdy se svým vojskem postupoval jižním Balkánem, už do Konstantinopole dorazili Hugo z Vermandois, Godefroy z Bouillonu se svými bratry a Robert Flanderský.

¹⁵⁷ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 63.

¹⁵⁸ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, II, 6, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-05-07], dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum1.shtml> >.

¹⁵⁹ Autor *Gest* tyto podmínky zřejmě do znění lenní přísahy doplnil pod vlivem pozdějších sporů mezi Alexiem a Bohemundem o její porušení.

¹⁶⁰ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 63-64.

východu.¹⁶¹ Císař mu nevyhověl, ale nechal mu v této věci určitou naději do budoucna.¹⁶² Bohemundovou motivací byly, jak uvádí *Alexias*, nedobré vyhlídky,¹⁶³ které ho čekaly v jeho domovině: „Byl bezzemkem, a proto odešel ze své vlasti pod záminkou, že se chce poklonit Svatému hrobu, ve skutečnosti si však chtěl vydobýt nějaké panství nebo raději, pokud by se mu to podařilo, zmocnit se samotné říše římské.“¹⁶⁴ Jeho negativní charakterové vlastnosti ilustrovala Anna také příběhem o strachu ze smrti otravou, kterou mu měl jeho hostitel Alexios strojit.¹⁶⁵ Bohemund se údajně jídla, které mu císařovi kuchaři připravili, nedotkl „ani špičkou prstu“ a štědře ho rozdal členům své družiny, kterých se pak vyptával, jak se jim daří.¹⁶⁶

„Isangela¹⁶⁷ měl císař velmi rád,“¹⁶⁸ tak uvádí *Alexias* Raymonda z Toulouse,¹⁶⁹ který do Konstantinopole dorazil jako poslední z vůdců křížové výpravy. Od chvíle, kdy se v příběhu *Alexiady* objevil, představoval Raymond jasný protipól Bohemunda. Charakterové rysy, které mu Anna připisovala, stojí v protikladu k vlastnostem obávaného Normana. Jestliže Bohemund byl lstivý a zákeřný, na Raymondovi vyzdvihovala Anna jeho pravdomluvnost. Tím se vymykal charakteru všech latinů obecně: „Nad všemi ostatními latiny

¹⁶¹ Takový titul by mu pomohl zajistit vedoucí postavení v rámci křížového vojska. Pozice *domestika* byla nesjpiš neobsazená od doby, kdy po komnénovské rodinné roztržce v roce 1094 upadl v nemilost Adrianos Komnénos, Alexiův mladší bratr. FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, s. 134.

¹⁶² Takový výklad událostí bývá obvykle přijímán. Paul Magdalino však nevyklučuje, že Anna ve svém výkladu celou situaci obrátila a ve skutečnosti Alexios titul *domestika* Bohemundovi sám nabídnul, jelikož chtěl ambiciózního Normana využít ve svůj prospěch, ten však jeho nabídku odmítl. MAGDALINO, P., *The Pen of the Aunt: Echoes of the Mid-Twelfth Century in the Alexiad*, s. 26.

¹⁶³ Po smrti Roberta Guiscarda v roce 1085 ztrácel Bohemund v jižní Itálii pozici na úkor bratra Rogera a strýce Rogera Sicilského.

¹⁶⁴ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 65.

¹⁶⁵ Je otázkou, nakolik bylo jeho podezření oprávněné. Nabízí se srovnání s pokusem Michaéla VII. o otrávení normanského žoldnéře Roberta Crispina. MAGDALINO, P., *The Pen of the Aunt: Echoes of the Mid-Twelfth Century in the Alexiad*, s. 26.

¹⁶⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 62.

¹⁶⁷ Jméno Ἰσαγγελῆς, kterým Anna Raymonda označuje, vychází z přídomku (*de*) *Saint-Gilles*, který je pro jeho osobu někdy užíván.

¹⁶⁸ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 66.

¹⁶⁹ Hrabě Raymond IV. z Toulouse (asi 1043 – 1105) byl v kontaktu s Urbanem II. už před vyhlášením křížové výpravy na koncilu v Clermontu a stal se prvním z významných šlechticů, kteří se k tažení připojili. Jeho starší bratr Vilém podnikl pout' do Jeruzaléma, kde na počátku 90. let 11. století zemřel. S Raymondem cestoval Adhémar z Monteil, biskup z Le Puy a duchovní vůdce křížové výpravy.

vynikal, jako slunce vyniká nad hvězdami.“¹⁷⁰ Taková slova chvály čteme v *Alexiadě* o Raymondovi, přestože jeho jihofrancouzská armáda na rozdíl od Bohemundových Normanů způsobila cestou do Konstantinopole řadu problémů a hrabě dlouho váhal vydat se napřed k osobnímu jednání s císařem. Ve městě na Bosporu potom Raymond vytrvale odmítal složit císaři lenní slib. Až pod nátlakem svolil ke složení jakési modifikované varianty přísahy, jejíž znění najdeme v díle Raymonda z Aguilers.¹⁷¹ *Gesta Francorum* uvádějí, že to byl právě Bohemund, kdo se v rozhodující chvíli postavil na stranu císaře a tlačil Raymonda z Toulouse, aby se Alexiovi podvolil.¹⁷² Podobně se vyjádřil i Raymond z Aguilers,¹⁷³ který, na rozdíl od autora *Gest Francorum*, může být stěží obviněn, že stranil Bohemundovi.¹⁷⁴ Anna Komnénéna spory mezi Raymondem a císařem jednoduše přešla. Otázku složení lenního slibu, na kterou v případech ostatních křižáků kladla veliký důraz, ve spojitosti s *Isangelem* vůbec nezmínila. Namísto toho ilustrovala blízký vztah mezi svým otcem a Raymondem z Toulouse důvěrným rozhovorem, v němž se Alexios hraběti svěřil se svými obavami o skutečných záměrech Franků a nabádal ho k opatrnosti před Bohemundem.¹⁷⁵

Všeobecnou povahu latinů přiblížila Anna čtenáři také několika anekdotickými příběhy, které se měly odehrát v průběhu příjezdu jednotlivých skupin křižáků do Konstantinopole. Často bývá citován případ bojovného kněze, který se v zápalu boje během nedorozuměním vzniklé námořní potyčky snažil zranit byzantského velitel vším, co měl po ruce, dokonce i chlebem. Anna se nad jeho chováním podivovala a ve svém díle zdůraznila hluboké rozdíly mezi západním a východním klérem.¹⁷⁶ Drzost a zpupnost křižáků prezentovala příběhem z doby konstantinopolských jednání mezi jejím otcem a zástupci

¹⁷⁰ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 66.

¹⁷¹ Raymond se zavázal respektovat císaře a jeho vážnost a vyvarovat se chování, které by ho jakkoli poškodilo. Raymond z , *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, II, s. 238. Taková přísaha nebyla na jihu Francie, odkud Raymond přicházel, neobvyklým jevem. RUNCIMAN, S., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Crusade*, s. 163.

¹⁷² *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, II, 6, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-05-10], dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum2.shtml>>.

¹⁷³ Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, II, s. 238.

¹⁷⁴ Blíže viz FRANCE, J., *Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade*, in: *Reading Medieval Studies* 10 (1984), s. 22.

¹⁷⁵ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 66-67. Dobré vztahy mezi císařem a hrabětem s Toulouse potvrzuje ovšem také Albert z Cách. *Historia Hierosolymitanae expeditionis*, II, 20, Albert of Aix [online]. [cit. 2013-07-10]. Nejspíš tedy po úvodní roztržce a vzájemné nedůvěře našli společnou řeč ještě před koncem Raymondova pobytu v Konstantinopoli.

¹⁷⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 8, s. 44.

křížáků: „Nějaký opovázlivý šlechtic se posadil na císařský trůn. Císař jeho chování přešel beze slova, protože už dlouho znal zpupnou povahu latinů. Přistoupil však hrabě Balduin, vzal šlechtice za ruku a s mnoha výčitkami ho odtamtud odvedl. ‚To jsi neměl dělat, obzvlášť když jsi císaři složil slib věrnosti,‘ řekl mu, ‚císaři Římanů nejsou zvyklí na to, aby v jejich přítomnosti poddaní seděli. Kdokoli se stane císařovým vazalem, musí dodržovat zvyky jeho země.‘ Šlechtic se proti Balduinovi neozval, trpce se ale podíval směrem k císaři a ve svém rodném jazyce pronesl: ‚Podívejte se, venkovan sám sedí a okolo něj stojí vojevůdci.“¹⁷⁷ Rozvážný Alexios si nechal jeho poznámku přeložit a šlechtice k sobě předvolat. Namísto kárání mu však udělil několik rad, jak se zachovat při bojích s Turky. Postava pyšného rytíře se v *Alexiadě* znovu objevuje při popisu bitvy u Dorylaia,¹⁷⁸ kde byl tento zpupný křížák těžce raněn, jelikož „zapomněl na císařovu radu.“¹⁷⁹ Ve snaze získat si významné účastníky křížové výpravy na svou stranu vedl Alexios mnohá osobní jednání, jichž byli zřejmě v určité fázi přítomni i někteří nižší šlechtici. V tradicionalistickém prostředí konstantinopolského dvora, svázaném mnoha pravidly a ceremoniemi, se jednalo o neobvyklý postup.¹⁸⁰ Annin příběh o drzém latinovi sice nemusí být pravdivý, lze si však představit, že Alexiův neformální přístup vznik podobně konfliktních situací umožnil.

Jak se armáda západních rytířů postupně vzdalovala Konstantinopoli, informační hodnota *Alexiady* pro první křížovou výpravu klesá. Popis obléhání Nikaie, který Anna Komnena předložila, je však ještě poměrně přesný. S autory křížáckých kronik se shodla v tom, že útok na hradby města začal ještě před příchodem Raymonda z Toulouse, který se zdržel s císařem v Konstantinopoli.¹⁸¹ Její líčení Raymondovy úspěšné snahy o poškození jedné z městských věží, se kterou začal hned po svém příjezdu, veskrze souhlasí s verzemi Raymonda z Aguilers a *Gest Francorum*.¹⁸² Kilič Arslan, kterého podle Matouše z Edessy

¹⁷⁷ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 10, s. 58-60.

¹⁷⁸ Město Dorylaion, v době první křížové výpravy už v troskách, leželo poblíž dnešního Eskişehiru.

¹⁷⁹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 3, s. 84.

¹⁸⁰ Od doby Konstantina VII. Porfyrogenéta (913 – 959), za jehož vlády bylo sepsáno dílo Ἐκθεσις τῆς βασιλείου ταχέως, známé pod názvem *O ceremoniích*, které shrnovalo striktní pravidla konstantinopolského dvorského protokolu, uplynulo jen 150 let. Blíže viz WOODROW, Z. E., *Imperial Ideology in Middle Byzantine Court Culture, The Evidence of Konstantine Porphyrogenitus' De Ceremoniis*, Durham Theses, Durham 2001, [online], [cit. 2013-07-12], dostupný z WWW: <<http://etheses.dur.ac.uk/3969/>>.

¹⁸¹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 1, s. 69. Robert Normandský a Štěpán z Blois dorazili k nikajským hradbám ještě později. Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, III, s. 239.

¹⁸² Srov. *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 73-74; Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, II, s. 238; *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, II, 8, *Gesta Francorum*

zprávy o tažení křižáků do oblasti Nikaie zastihly během obléhání Meliténé,¹⁸³ přitáhl k městu, když už byla křižácká armáda kompletní a blokáda jeho hradeb úplná. Jeho pokus o osvobození obleženého města křižáci společnými silami odrazili. *Alexias* udává, že bitva mezi Kelty a Turky byla rozdělena do dvou dnů, čímž se liší od západních kronik, které vesměs uvádějí jednodenní bitvu. „*Když Keltové zpozorovali jeho příchod,*“ čteme *Alexiadě*, „*mohutně se ozbrojili a vrhli se na nepřitele jako lvi.*“ Po skončení bitvy Anna poznamenala: „*Boj, který právě skončil, ukázal [sultánovi] jejich[křižáků] nespoutanou odvahu.*“¹⁸⁴ Podle *Alexiady* byl však i zde hlavním hrdinou byzantský císař, který situaci sledoval z blízkého Pelekanu.¹⁸⁵ Nechal přepravit čluny na Askánské jezero,¹⁸⁶ na jehož východním břehu Nikaia leží, a zabránil tím zásobování města po vodě. To potvrzuje i kronika Raymonda z Aguilers.¹⁸⁷ Dále už ale Anna zásluhy svého otce zveličila. Tvrdila například, že nechal zhotovit a poté západním rytířům poslat obléhací stroje „*nikoli běžné konstrukce, ale podle svých vlastních návrhů.*“¹⁸⁸ Členové turecké posádky ve městě podle *Alexiady* už na začátku obléhání seznali, že jejich situace je bezvýchodná a sami pozvali císařského vyslance k jednání. Domnívali se, že bude výhodnější vzdát se císaři než padnout do křižáckého zajetí.¹⁸⁹ Anna se tímto tvrzením zřejmě snažila ospravedlnit tajná jednání, která Alexios vedl s Turky, aniž by o tom zpravil své západoevropské vazaly. „*Císař znal strmost nikajských zdí a věděl, že latinové je nemohou překonat,*“¹⁹⁰ vysvětluje *Alexias*. Už na konci X. knihy svého díla odhalila Anna zcela otevřeně Alexiovy tajné úmysly, když uvedla, že se Nikaie chtěl zmocnit sám, nikoli ji převzít na základě lenních přísah od velitelů křížové výpravy.¹⁹¹ Pověřil proto Manuéla Butumita,¹⁹² aby za zády křižáků jednal s nikajskými Turky o

[online], [cit. 2013-05-12], dostupný z WWW:

<<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum2.shtml>>.

¹⁸³ Meliténé ležela v jihovýchodní části střední Anatolie, jejím dnešním názvem je Malatya. Matouš se domnívá, že zpráva, kterou sultán obdržel, mluvila už o pádu města do rukou křižáků. Uvádí také, že rytíři město dobyli bojem a poté předali byzantskému císaři. DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 165-166.

¹⁸⁴ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 1, s. 72.

¹⁸⁵ Poloha někdejšího města Pelekanon není známá, patrně leželo na západ od Nikomédie.

¹⁸⁶ Askánské jezero dnes spolu s Nikaiou sdílí jméno Iznik.

¹⁸⁷ Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, III, s. 239.

¹⁸⁸ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 74.

¹⁸⁹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 1, s. 70.

¹⁹⁰ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 75.

¹⁹¹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 67-68.

¹⁹² Manuel Butumites (pol. 11. stol. – 1112) zastával za vlády Alexia I. vysoké vojenské a diplomatické pozice.

kapitulaci města. Po odražení útoku sultánovy armády došla tato jednání do úspěšného konce, ale vše bylo zatím ponecháno v tajnosti. Během jedné ze ztečí nic netušících rytířů vyvěsili Butumitovi lidé na nikajské hradby císařské vlajky. „*Byl to úskok, Butumites chtěl, aby si Keltové mysleli, že město dobyl bojem,*“¹⁹³ připustila Anna. Touto lstí a za pomoci dalších bohatých darů se císař snažil předejít nelibosti křižáků nad amnestií, kterou udělil tureckým obráncům.¹⁹⁴ Anna zde bez obalu přiznala, že její otec oklamal své spojence a přátele. Císařovo chování vysvětlila jeho znalostí špatností latinů, jejich nespolehlivosti a nevěrnosti. Alespoň podle západních pramenů se přesto zdá, že vztah křižáků k císaři Alexiovi byl v době bezprostředně po fingovaném dobytí města stále relativně pozitivní.¹⁹⁵

Po pádu Nikaie přijal Alexios velitele výpravy v Pelekanu a žádal složení slibu věrnosti od šlechticů, kteří nepřisahali už v Konstantinopoli. Z významnějších účastníků výpravy to byl především Bohemundův synovec Tankred,¹⁹⁶ „*člověk nezávislého smýšlení*“.¹⁹⁷ Mladý Norman trval na tom, že je vázán slibem věrnosti pouze ke svému strýci a výměnou za případnou přísahu císaři žádal velké množství darů. Jeho požadavky rozčílili přítomného Geórgia Palaiologa a mezi oběma muži málem došlo ke rvačce. Zabránil jí jenom zásah Bohemunda, který svého synovce donutil ke složení lenního slibu.¹⁹⁸ Poté se císař s křižáky rozloučil. Vyslal s nimi vojevůdce Tatikia a sám se odebral zpět do Konstantinopole. Pomineme-li patrně dodatečně upravené znění Bohemundovy přísahy v *Gestech Francorum*, určitá očekávání ohledně Alexiovy přímé účasti na výpravě v křižáckém táboře patrně panovala. Svědčí o tom i poměrně často se opakující omluvy, proč tak neučinil, které předkládá *Alexias*. „*Císař by byl rád táhl s Kelty proti barbarům, obával se*

¹⁹³ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 77-78.

¹⁹⁴ Někteří účastníci výpravy byli však císařovým jednáním pobouřeni, do Svaté země se vypravili, aby naplnili boží vůli, přijímání darů od císaře jim proto přišlo nepatřičné. FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, s. 143.

¹⁹⁵ Štěpán z Blois psal manželce Adéle o Alexiově štědrosti následující po pádu města. HAGENMEYER, H., *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, s. 140. Obdobně vyznívá i dopis Anselma z Ribemontu remešskému arcibiskupovi Manassovi. HAGENMEYER, H., *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, s. 144-145. Kladně se k Alexiovým darům vyjadřuje i anonymní autor *Gest. Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, III, 9, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2013-05-15], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum3.shtml>>.

¹⁹⁶ Tankred (1075 – 1112) byl synem Bohemundovy sestry Emy za Hauteville.

¹⁹⁷ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 3, s. 82.

¹⁹⁸ Spor mezi Tankredem a Georgiem Palaiologem zaznamenal také Radulf z Caen. *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana*, XVIII, Raoul of Caen: *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana* [online], [cit. 2014-05-15], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/raoul.html>>.

ale jejich nesmírného počtu.“¹⁹⁹Jinde čteme: „Císař původně chtěl táhnout proti bezbožným Turkům spolu s latiny,“ ale odradila ho „vrtkavost smýšlení latinů“ a také „jejich nevěrnost, která jimi zmítala, jako proudy Euripu, za obol byli často ochotni prodat ženy i děti. ... Rozhodl se proto Kelty nedoprovázet, ale poskytovat jim stejnou podporu, jako by táhl s nimi.“²⁰⁰ Pro Alexiovu vládu bylo už samotné získání Nikaie důležitým vítězstvím. Byzantský císař se také mohl obávat politické nestability, hrozící v případě jeho déle trvající absence v Konstantinopoli.²⁰¹

Setkáním v Pelekanu končí souvislý a dobře informovaný výklad *Alexiady* o událostech první křížové výpravy. Následuje, slovy Johna France, už jen „nesouvislá řada událostí spojených na základě neznalosti, spekulací a mylných informací.“²⁰² Postup křížového vojska, se kterým Alexios vyslal Tatikia, aby latiny chránil, ale také zabíral jeho jménem města, která dobudou,²⁰³ popsala Anna až k událostem v Antiochii ve značné zkratce. O bitvě u Dorylaia, která téměř přinesla zkázu celého podniku,²⁰⁴ se čtenář jejího díla dozvídá pouze prostřednictvím pokračování anekdoty o pyšném křížákově, který se v Konstantinopoli posadil na Alexiův trůn. O průběhu samotného střetnutí Anna jen konstatovala, že se v boji nakonec „vítězství přiklonilo na stranu vojska Římanů a Keltů.“²⁰⁵ Naopak nepřiliš významnou²⁰⁶ potyčku u Herakleie²⁰⁷ využila k ilustraci Bohemundovy odvahy. Pomohla si při tom Homérovými slovy: „Bohemund se oddělil od zbylého vojska a hnál se směle na samotného sultána Kiliče Arslana jako lev, který důvěřuje své síle.“²⁰⁸

O postupu Balduina z Bouillonu a Tankreda, kteří opustili hlavní proud výpravy a vydali se na cestu Kilikii, či o pozdějším dobrodružství Balduina na horním toku Eufratu *Alexias* úplně mlčí. Vedle západních pramenů se v tomto ohledu musíme spolehnout na výklad Matouše z Edessy, ibn al-Athír totiž ve své kronice toto tažení také zcela opomněl.

¹⁹⁹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, X, 11, s. 67.

²⁰⁰ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 75.

²⁰¹ FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, s. 134. Císařovy obavy zmiňuje Raymond z Aguilers. Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, II, s. 238.

²⁰² FRANCE, J., *Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade*, s. 26.

²⁰³ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 85.

²⁰⁴ FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, s. 148.

²⁰⁵ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 85.

²⁰⁶ *Gesta Francorum* uvádějí, že Turci, jen co křížáky spatřili, „utekli rychlostí, jakou šíp opouští tětivu luku.“ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, IIII, 10, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-05-15], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum4.shtml>>.

²⁰⁷ Herakleia Kybistra ležela poblíž dnešního města Eregli, napůl cesty mezi Ikoniem a Kilikijkou branou.

²⁰⁸ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 2, s. 85.

Matoušova kronika, jejíž autor čerpal informace o trase křížové výpravy z arménského prostředí, chybně uvádí, že územím Kilikie prošla spolu s Balduinem a Tankredem i hlavní část křížáků.²⁰⁹ O skutečné trase jejich postupu, která vedla delší, ale snazší severní cestou přes Ceasareu Mazachu,²¹⁰ zdá se, Matouš nevěděl. Pozitivní hodnocení západních rytířů převládá v jeho textu i v případě Balduinovy role v převratu v Edesse, který stál vládu a následně i život někdejšího *kúropalata* Thorose.²¹¹ Thoros pozval Balduina po jeho tažení Kilikií do Edessy, kde z něj učinil svého spoluvládce a adoptivního syna. Balduin následně vyrazil proti turecké posádce v blízké Samosatě, ale jeho útok se nesetkal s úspěchem. Po návratu lotrinského šlechtice do Edessy byl Thoros za nejasných okolností svržen a zavražděn. Vzhledem k tomu, že Balduin následně převzal vládu nad městem a jeho okolím, se lze domnívat, že v převratu sehrál aktivní roli.²¹² Matouš uznal, že byl Balduin o celé věci dopředu informován, hlavní vinu však připisoval věrolomným zrádcům, kteří ho přesvědčili, aby s jejich činem souhlasil.²¹³ Balduinův podíl na smrti Thorose ovšem nezastírají ani křížácké kroniky.²¹⁴

S velkou pozorností se Anna Komnénéna věnovala průběhu a okolnostem obléhání Antiochie, k jejímž hradbám dorazili členové výpravy na podzim roku 1097. *Alexias* chybně uvádí, že křížáci obléhali město pouze tři měsíce.²¹⁵ Poté její stránky plní především popis úskoků, jejichž prostřednictvím se Bohemund Tarentský snažil podrobit Antiochii své moci. Nejprve získal od jednoho z antiochijských velitelů slib, že ve smluvenou chvíli vpustí na svém úseku hradeb Bohemundovy oddíly do města. Tato vyjednávání však ostatním účastníkům výpravy zatajil. Totožnost obránce, kterého Bohemund získal na svou stranu, není jasná, *Alexias* uvádí, že šlo o „nějakého Arména.“²¹⁶ V tom s ní souhlasí i některé západní

²⁰⁹ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 166.

²¹⁰ Ceaserae Mazacha je dnešní turecké středisko Kayseri.

²¹¹ Thoros (zemřel r. 1098) byl bývalým byzantským hodnostářem. Přestože národností byl Armén, v otázce náboženství se hlásil ke konstantinopolské orthodoxii.

²¹² RUNCIMAN, S., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Crusade*, s. 207.

²¹³ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 169.

²¹⁴ Srov. Albert z Cách, *Historia Hierosolymitanae expeditionis*, III, 22-23, Albert of Aix [online]. [cit. 2014-05-15]. Dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/albertofaix/hist3.shtml>>; Fulcher z Chartres, *Historia Hierosolymitanae*, s. 213-215.

²¹⁵ Obléhání Antiochie trvalo ve skutečnosti více než 7 měsíců. *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 4, s. 86.

²¹⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 4, s. 86.

prameny,²¹⁷ arménská kronika Matouše z Edessy jeho národnost naopak vůbec nezmiňuje.²¹⁸ Jak připomíná Peter Frankopan,²¹⁹ uzavření této dohody jistě usnadnila skutečnost, že Bohemund ovládal řečtinu, třebaže s výrazným akcentem, jak Anna v jiné části svého díla jízlivě připomněla.²²⁰ Bohemund stál podle Annina mínění také za odchodem Tatikia, který se v lednu roku 1098 vydal s byzantskými oddíly obstarat hladovějícím oblehatelům zásoby. Přestože na místě zanechal své osobní věci,²²¹ do křižáckého tábora už se nevrátil,²²² což mu vyneslo ze strany autorů křižáckých kronik příkré odsouzení a označení za zrádce.²²³ Anna zdůvodnila Tatikiův odchod další ze listů knížete z Tarentu: „*Bohemund nechtěl Antiochii vydat v souladu s přísahou, kterou složil císaři, Tatikiovi, ale chtěl si ji ponechat sám. Obrátil se proto na něj s těmito slovy: ‚Chci ti prozradit tajemství, obávám se totiž o tvoje blaho. K uším hrabat se donesla informace, která zneklidnila jejich duše: císař prý požádal sultána, aby proti nám vyslal z Chorásánu vojsko. Hrabata tomu věří a usilují proto o tvůj život. Já jsem svoji povinnost splnil a varoval tě před nebezpečím, tobě zbývá, abys zachránil sebe a své oddíly.‘*“²²⁴ Bez dohledu císařova zástupce a s vědomím svých kontaktů na druhé straně hradeb navrhl Bohemund ostatním velitelům, aby ten z nich, kdo první překoná opevnění, získal město pod svou dočasnou vládou „*než ho od něj převezme císařův vyslanec.*“²²⁵ Jeho návrh se nejprve nesetkal s kladnou odezvou. Když ho ale Norman zopakoval v květnu, velitelé pod vlivem zpráv o mohutnosti blížícího se mosulského vojska souhlasili. Během

²¹⁷ Radulf z Caen, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana*, LXII, Raoul of Caen: *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana* [online], [cit. 2014-06-13], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/raoul.html>>. Autor Gest naproti tomu považuje tohoto muže za Turka. *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, VIII, 20, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-13], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum6.shtml>>.

²¹⁸ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 170.

²¹⁹ FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, s. 161.

²²⁰ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 1, V, 6, s. 253.

²²¹ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, VI, 16, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-13], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum6.shtml>>.

²²² Peter Frankopan namítá, že Tatikios přesto svůj úkol splnil, několik týdnů po jeho odchodu od Antiochie totiž přistály v blízkém přístavu sv. Simeona lodě se základními zásobami a materiálem nutným k obléhání městských hradeb. FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, s. 159.

²²³ Srov. Albert z Cách, *Historia Hierosolymitanae expeditionis*, IV, 40, Albert of Aix [online]. [cit. 2014-06-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/albertofaix/hist3.shtml>>; *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, VI, 16, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-13], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum6.shtml>>.

²²⁴ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 4, s. 87.

²²⁵ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 4, s. 88.

následného útoku se křižákům díky smluvené zradě arménského obránce podařilo Antiochii až na městskou pevnost dobýt. Mosulský Körbugha,²²⁶ který v čele své armády dosáhl města hned na druhý den, zastihl západní rytíře už uvnitř jeho hradeb.

Byzantský císař zatím pokračoval ve znovudobývání západní Anatólie. *Alexias* předkládá výčet problémů, se kterými se při tom setkal, a důvodů, proč nemohl přispěchat k obležené Antiochii. „*Císař projevoval horlivost přijít osobně Keltům na pomoc. V jeho touze ho však zadržovalo plenění a pustošení, kterému byla vystavena téměř všechna města a kraje na břehu moře.*“²²⁷ Alexios se musel nejprve vypořádat s Turky na maloasijském pobřeží a tureckými piráty na Rhodu a Chiu, „*poté chtěl vést vojsko k Antiochii a podle možností se pouštět do boje s barbary, na které cestou narazí.*“²²⁸ Na jaře roku 1098 vyrazil na východ, ve Filoméliu²²⁹ ovšem narazil na Štěpána z Blois a Viléma z Grantmesnil,²³⁰ kteří opustili křižácké ležení krátce před příchodem oddílů mosulského emíra. Situaci v Antiochii popsali Alexiovi jako beznadějnou, „*přísahali, že [Keltové] už jsou zcela ztraceni.*“²³¹ Tento výklad odpovídá i verzi *Gesta Francorum*.²³² V takovém případě postrádalo další tažení na východ smysl, osud křížové výpravy se zdál být zpečetěn. Podle Anny chtěl Alexios přesto dostát závazkům, které vyplývaly z lenních přísah uzavřených v Konstantinopoli: „*Císař jim [křižákům] proto chtěl tím spíš spěchat na pomoc, třebaže ho všichni od této snahy odrazovali.*“²³³ Je příznačné, že podle autora *Gesta Francorum* byl jediným, kdo během císařské porady žádal pokračování tažení k Antiochii, Bohemundův nevlastní bratr Guy Hauteville.²³⁴ Až zvěsti o blížícím se turecké armádě, která měla byzantskému vojsku údajně zabránit v pomoci křižákům, přiměly císaře ke změně názoru.²³⁵ Alexios prý uvažoval takto:

²²⁶ Körbugha byl atabegem v Mosulu.

²²⁷ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 5, s. 91.

²²⁸ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 5, s. 92.

²²⁹ Poloha města Filomélion odpovídá dnešnímu Akšehiru.

²³⁰ Vilém z Grantmesnil byl Bohemundovým švagrem, manželem jeho sestry Mabilly. Podle *Alexiady* s nimi přišel i Petr Alifas. Je ovšem pravděpodobnější, že Petr dorazil do Filomelia z oblasti Placentie, kterou mu císař dříve svěřil. RUNCIMAN, S., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Crusade*, s. 240.

²³¹ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 96.

²³² *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, IX, 27, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-13], dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum9.shtml>>.

²³³ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 97.

²³⁴ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, IX, 27, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-13], dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum9.shtml>>.

²³⁵ Zprávy o tureckém vojsku směřujícím do Anatólie přinesl císaři nejspíš Petr Alifas. RUNCIMAN, S., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Crusade*, s. 240.

„Zachránit město, které Keltové právě dobyli a nestačili v něm zavést pořádek, je nemožný úkol. Z vnějšku obležení Agarény už se Keltové vzdali naděje na záchranu, chtějí opustit hradby a přenechat je nepříteli a sami sebe zachránit útekem.“²³⁶ Anna obhajovala císařovo rozhodnutí charakteristikou povahy latinů: „Povaha Keltů mezi jinými národy vyniká touhou po nezávislosti a nechutí podřídít se radám druhých, neznají strategii ani kázeň. Jakmile vypukne boj nebo bitva, vzplanou vášnivým hněvem a není možné zastavit vojáky, ale ani samotné velitele. Pokud protivník zakolísá, bezhlavě vpadají do středu nepřátelských řad. Pokud jim ale vojensky zkušený nepřítel strojí léčky, obrací se jejich odvaha v pravý opak.“²³⁷

Důležitou vzpruhou pro křižáky sužované hladem v obléhané Antiochii byl nález údajného kopí, kterým byl probodnut Kristus na kříži, v jedné z kaplí místní katedrály svatého Petra. Nalezeno bylo na základě vidění, ve kterých se jistému Petru Bartolomějovi²³⁸ zjevoval svatý Ondřej. V latinských kronikách nalezneme několik verzí tohoto příběhu,²³⁹ jejich autoři ve velké většině pravdivosti nálezů věřili stejně jako Matouš z Edessy.²⁴⁰ Nález kopí zmiňoval i dopis vůdců křížové výpravy adresovaný papeži Urbanovi II ze září roku 1098.²⁴¹ Ibn al-Athír byl ohledně pravosti kopí otevřeně skeptický a celou záležitost označil za dílo jistého mazaného kněze, který relikvii předtím zakopal a zahladil po sobě stopy.²⁴² Anna Komnénéa o nálezů posvátného předmětu nepochybovala, psala však o „svatém hřebu“²⁴³ a nikoli o kopí. Hlavním hrdinou celého příběhu byl v podání jejího díla Petr Poustevník, kterého Anna označovala jako biskupa latinů. Petr údajně z božího vnuknutí přikázal velitelům křížové výpravy kopat na určeném místě, kde později hřeb našli.²⁴⁴ Do kontextu *Alexiady* zcela zapadá tvrzení, že nalezenou relikvii svěřili křižáci Raymondovi z Toulouse, „protože byl ze všech nejvíce hoden úcty.“²⁴⁵ V rozhodující bitvě porazili západní rytíři, posílení vědomím boží přízně, mosulské vojsko emíra Kōrbughy. Anna ve svém díle

²³⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 97.

²³⁷ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 97-98.

²³⁸ Petr Bartoloměj (zemřel r. 1099) byl chudý mnich a řadový člen první křížové výpravy původem z Provence.

²³⁹ Srov. *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, IX, 25, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-15], dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum9.shtml>>; Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, X, s. 253-55; Fulcher z Chartres, *Historia Hierosolymitana*, s. 235-241.

²⁴⁰ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 171.

²⁴¹ HAGENMEYER, H., *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, s. 163.

²⁴² Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, s. 36.

²⁴³ Anna Komnénéa označuje nalezenou relikvii jako ó ἅγιος ἥλος.

²⁴⁴ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 100.

²⁴⁵ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 101.

vyzdvihla hrdinství Roberta Flanderského, který pouze se třemi společníky překvapivě vyjel vstříc Turkům a rozhodl tím o osudu celé bitvy: „*Náhle povolil koni opratě a vyrazil proti samotnému Körbughovi ... Všechny, koho cestou potkali, srazili k zemi. Ještě než se strhla bitva, Turci se vyděšeně obrátili k útěku.*“²⁴⁶ V západních kronikách ovšem tuto epizodu nenajdeme. Ibn al-Athír vysvětloval porážku muslimské armády neuctivým chováním mosulského emíra k ostatním velitelům, kteří proto v rozhodující moment střetnutí opustili se svými oddíly řady jeho vojska.²⁴⁷ Posádka městské citadely se po bitvě odmítla vzdát komukoli jinému než Bohemundovi.²⁴⁸ Normanský šlechtic se stal pánem nad celou Antiochií.

Další postup výpravy a dobytí Jeruzaléma zaujímá na stránkách *Alexiady* o poznání menší prostor. Dosažení cíle první křížové výpravy popisuje Anna jedinou větou: „*Obklíčili hradby Jeruzaléma, podnikali na ně hojné útoky a než uplynul jeden měsíc, město získali.*“²⁴⁹ Ve shodě s kronikami Matouše z Edessy²⁵⁰ a Ibn al-Athíra,²⁵¹ ale také se západními prameny²⁵² poté *Alexias* zmiňuje všeobecné vraždění, které účastníci výpravy rozpoutali.²⁵³ Za pozornost stojí, že celé líčení o průběhu první křížové výpravy uzavřela Anna Komnena jmenováním Godefroie z Bouillonu titulem *krále*, a nikoliv známým *ochránce Svatého hrobu*.

²⁴⁶ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 101.

²⁴⁷ Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, s. 36.

²⁴⁸ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, IX, 29, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-15], dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum9.shtml> >.

²⁴⁹ V případě obléhání Jeruzaléma odpovídá údaj o jeho délce, který *Alexias* předkládá, skutečnosti. *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 102.

²⁵⁰ DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, s. 171.

²⁵¹ Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, s. 36.

²⁵² Srov. *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, X, 38, *Gesta Francorum* [online], [cit. 2014-06-15], dostupný z WWW: < <http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum/gestafrancorum10.shtml> >; Raymond z Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, X, s. 300.

²⁵³ *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, XI, 6, s. 102.

Závěr

První křížová výprava spolu s vznikem křižáckých států přinesla do východního Středomoří zcela nový element, který po několik následujících století významně ovlivňoval dějiny celé oblasti. Styky křižáků a muslimskému světu byly ze své podstaty nepřátelské. Vztahy mezi západními rytíři a byzantskou říší byly také přinejmenším problematické navzdory tomu, že to byl právě byzantský císař, kdo dal impuls ke vzniku celého křižáckého hnutí. Vzájemné napětí vyvrcholilo dobytím Konstantinopole v roce 1204, jeho počátky ale sahají už do doby první křížové výpravy. Průběh celého tažení od vyhlášení výpravy v Clermontu po události v Antiochii byl poznamenán rozdílnými představami křižáků a císaře Alexia o podobě vzájemných vztahů. Byzantský panovník se je pokusil jasně vymezit tlakem na uzavření přísah věrnosti podle západních zvyklostí. Záhy se ale ukázalo, že obě strany měly značně rozdílné představy o povinnostech, které pro ně z uzavření lenního vztahu vyplývaly. Pnutí, která tato rozdílná očekávání vyvolávala, reflektovali autoři křižáckých kronik stejně jako Anna Komnénéa.

Postoj, který ke křižákům autorka *Alexiady* zaujala, nebyl však na rozdíl od postojů Alího ibn al-Athíra a Matouše z Edessy zcela jednoznačný. Názory obou autorů na křížovou výpravu vycházely v převážné míře z jejich kulturně náboženského zakotvení. Zatímco Matouš působení jejich účastníků ve východním Středomoří jednoznačně vítal, al-Athír se k nim stavěl zcela nepřátelsky. Pozice Anny Komnény byla stejně jako její dílo mnohem komplexnější. Její pohled na západní rytíře byl sice veskrze kritický, přesto byla schopna přiznat křižákům určité kvality, jako odvalu v boji a udatnost. Raymond z Toulouse byl v jejím díle vykreslen jako jednoznačně kladná postava a v případě Bohemunda Tarentského naznačuje popis jeho vlastností a fyzického vzezření jistou Anninu fascinaci touto osobou. Zda šlo o projev upřímného obdivu či o Anninu snahu vyzdvihnout úspěchy otce zdůrazněním moci jeho nepřítele, zůstává ovšem otázkou. Pro interpretaci *Alexiady* jako zdroje informací o první křížové výpravě je zásadní pochopení motivace její autorky. V Annině popisu západních rytířů hrály podstatnou roli kulturní stereotypy a negativní předsudky. Nepředstavovaly ovšem výchozí bod jejího pohledu na západní latinskou civilizaci, nýbrž nástroj, kterým se snažila vytvořit takový obraz křižáků, který vyhovoval záměru celého jejího díla. Tím nebylo nic jiného než pocta vládě Alexia I., oslava jeho vítězství a omluva či zamlčení jeho chyb. Na stránkách *Alexiady* se při charakteristice záporných povahových vlastností křižáků nápadně často opakují obvinění z křivopřísežnictví, věrolomnosti a nestálosti. Středobodem Annina popisu první křížové výpravy totiž nebylo

tažení jako takové, ale porušení lenní přísahy byzantskému císaři, kterého se křižáci dopustili obsazením Antiochie. Proto Anna Komnénéna kladla takový důraz na uzavření lenního slibu jednotlivými účastníky výpravy. Ze stejného důvodu na stránkách svého díla věnovala událostem v Antiochii relativně velký prostor, který vynikne zejména ve srovnání s relativně krátkým popisem dobytí Jeruzaléma, skutečného cíle křížové výpravy. Obsazení města nad Orontem společně s postoji, které k němu velitelé křížové výpravy zaujali, také určilo, v jakém světle byli jednotliví křižáci v *Alexiadě* prezentováni. Bohemund, jehož dědicové Antiochii drželi ještě v době vzniku *Alexiady*, je od počátku představován jako záporná postava, vystupování Raymonda z Toulouse, který se v kritickou chvíli zasazoval o dodržení úmluvy s císařem, je hodnoceno veskrze kladně, přestože vztah obou šlechticů k Alexiovi se časem měnil. Pro Annu byl ovšem při jejich hodnocení rozhodující postoj, který zaujali k otázce Antiochie a k plnění lenního slibu. Musela proto zamlčet Raymondovu nevoli, se kterou se jeho složení v Konstantinopoli bránil, i skutečnost, že k němu svolil právě po nátlaku Bohemunda. Postoj obou velitelů křížové výpravy k císaři byl totiž podle všeho na jejím počátku přesně opačný, než se dozvídáme z Annina díla. Na stránkách *Alexidy* se opakovaně vyskytuje také obhajoba císařova rozhodnutí nepokračovat v tažení na pomoc křižákům v obležené Antiochii, které učinil po setkání se Štěpánem z Blois ve Filoméliu. Anna se tím snažila vyvrátit obvinění, že to byl právě císař Alexios, kdo porušil lenní slib, a nikoli Bohemund, které proti jejímu otci vznesl mezi jinými i neznámý autor spisu *Gesta Francorum*.

Jestliže křivopřísežnictví bylo typickou vlastností všech latinů, pro Bohemunda to dle *Alexiady* platilo obzvláště. Nad ostatními křižáky navíc tarentský kníže vynikal jinou opovržením hodnou vlastností, nesmírnou lstivostí. Pro Annu Komnénénu a její dílo je příznačné, že právě lstivost, kterou normanskému veliteli opakovaně vyčítala, se ve spojitosti s císařem Alexiem měnila ve vlastnost hodnou rozvážného panovníka.

Alexias patří mezi nejvýznamnější díla byzantské historiografie, dokazuje to stylem i úrovní jazyka, kterým je napsána. Nejedná se ale jen o dílo dějepisného charakteru, jde především o oslavný epos vlády Alexia I. Anna jeho prostřednictvím navíc reagovala na aktuální politickou situaci panující v době po Alexiově smrti. Otázku postoje Anny Komnénény k první křížové výpravě lze tedy uzavřít konstatováním, že byl převážně negativní. Nicméně odsudky západních rytířů a záporné charakterové vlastnosti, které jim ve svém díle přisoudila, nelze chápat jako výsledek civilizačních rozdílů mezi Východem a Západem, nýbrž jako odraz pokračujícího sporu o vládu nad Antiochií a autorčiny snahy o glorifikaci života a skutků císaře Alexia I.

Použité prameny

Albert z Cách, *Historia Hierosolymitanae expeditionis*, Albert of Aix [online].[cit. 2014-08-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/albertofaix.html>>.

Anna Komnéna, *Alexias*, in: *Annae Comnenae Alexiadis*, sv. 2, CSHB 2, ed. Reiferscheid, A., Bonn 1878.

Baldric z Dol, *Historiae Hierosolymitanae*, in: *RHC Occ*, sv. 4, ed. Beugnot, A. A., Paris 1879.

DOSTOURIAN, A. E., *The Chronicle of Mathew of Edessa*, Lanham-London 1993.

Ekkerhard z Aury, *Hierosolymita*, in: *RHC Occ*, sv. 5, ed. Beugnot, A. A., Paris 1895.

Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum, *Gesta Francorum* [online].[cit. 2014-08-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/gestafrancorum.html>> .

Guibert z Nogentu, *Gesta Dei per Francos*, in: *Venerabilis Guiberti Abbatis Sanctae Mariae de Novigento Opera Omnia*, PL 156, ed. Migne, J. P., Paris 1853.

HAGENMEYER, H., *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*, Innsbruck 1901.

Ibn al-Athír, *Dokonalá historie*, in: GABRIELI, F., *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, Praha 2010.

Radulf z Caen, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana*, Raoulf of Caen: *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana* [online].[cit. 2014-08-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.thelatinlibrary.com/raoul.html>>.

Robert Mnich, *Historia Hierosolymitana*, in: *RHC Occ*, sv. 3, ed. Beugnot, A. A., Paris 1866.

Použitá literatura

- ANGOLD, M., *Belle Époque or Crisis (1025-1118)*, in: SHEPARD, J. (ed.), *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, Cambridge 2009
- BUCKLER, G., *Anna Comnena: A Study*, London 1929.
- DIEHL, C., *Byzantium: Greatness and Decline*, New Brunswick 1957
- DOSTÁLOVÁ, R., *Byzantská vzdělanost*, Praha 2003
- DOSTÁLOVÁ, R., *Paměti byzantské princezny*, Praha 1996.
- FRANCE, J., *Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade*, in: *Reading Medieval Studies*, sv. 10 (1984).
- FRANKOPAN, P., *The First Crusade: The Call from the East*, London 2013.
- GOUMA-PETERSON, T. (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London 2000.
- HARRIS, J., *Byzantium and the Crusades*, London – New York 2003.
- HERRIN, J., *Byzantium: The Surprising Life of a Medieval Empire*, London 2008
- HOWARD-JOHNSTON, J., *Anna Komnene and the Alexiad*, in: MULLET, M. – SMYTHE, D. (eds.), *Alexios I. Komnenos*, Belfast 1996
- HROCHOVÁ, V. - HROCH., M., *Křižáci v Levantě*, Praha 1975.
- HROCHOVÁ, V., *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, Praha 1982.
- CHAMBERLAIN, M., *Military Patronage States and the Political Economy of the Frontier, 1000-1250*, in: CHONEIRI, Y. M. (ed.), *A Companion to the History of the Middle East*, Oxford 2008

- LAIYOU, A. E. - MOTTAHEDEH, R. P., (ed.), *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Dumbarton Oaks, 2001.
- LILIE, R.-J., *Byzantium and the Crusader States 1096-1204*, Oxford 1993.
- LILIE, R.-J., *Anna Komnene und die Lateiner*, in: VAVŘÍNEK, V. (ed.), *Byzantium and its Neighbours from the mid 9th till the 12th Centuries*, Praha 1993.
- KAZHDAN, A. P., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford 1993
- LEWIS, B., *Dějiny Blízkého východu*, Praha 2007
- MAALOUF, A., *The Crusades through Arab Eyes*, London 2006
- OSTROGORSKY, G., *Geschichte des byzantinischen Staates*, München 1963
- READGATE, A. M., *Arméni*, Praha 2003
- RILEY-SMITH, J., *The First Crusade and the Idea of Crusading*, London 2003
- RUNCIMAN, S., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Crusade*, Cambridge 1951.
- SETTON, K. M. a kol., *A History of the Crusades, Vol. 1: The First Hundred Years*, Philadelphia 1958.
- SMYTHE, D. C., *Middle Byzantine Family Values and Anna Komnene's Alexiad*, in: GARLAND, L. (ed.), *Byzantine Women: Varieties of Experience*, Aldershot 2006
- TYERMAN, Ch., *Svaté války: Dějiny křížových výprav*, Praha 2012.
- VRYONIS, S., *Byzantium and Europe*, London 1976
- ZÁSTĚROVÁ, B. a kol., *Dějiny Byzance*, Praha 1996